

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти магістр

на тему: «Розвиток підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності»

Виконав: здобувач вищої освіти за
освітньо-професійною програмою
Підприємництво, спеціальності
076 Підприємництво та торгівля
ступеня вищої освіти магістр
1 групи,
Кулик Микола Миколайович
Керівник: Сень Олександр
Васильович
Рецензент: Кононенко Жанна
Андріївна

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	8
1.1. Підприємницька діяльність в аграрній сфері, зміст та значення	8
1.2. Сутність ефективності як економічної категорії	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	23
2.1. Організаційно – економічна характеристика підприємства	23
2.2. Оцінка розвитку підприємницької діяльності в умовах зростання економічної ефективності	30
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	42
3.1. Шляхи управління підприємницькою діяльністю в умовах зростання економічної ефективності	42
3.2. Моделювання та прогнозування впливу основних факторів ресурсного забезпечення на ефективність підприємницької діяльності	49
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Українська економіка функціонує відповідно до ринкових законів. Ринок є середовищем, де відбувається взаємодія між виробниками та споживачами товарів і послуг, представляючи найрозвиненішу форму товарно-грошових відносин. Його діяльність сприяє формуванню ринкової економіки, що характеризується конкуренцією та орієнтацією на підвищення ефективності.

Сучасні підприємства агропромислового комплексу України стикаються з численними викликами, серед яких недоліки нормативно-правової бази, недостатнє матеріально-технічне забезпечення та обмеженість фінансових і інвестиційних ресурсів. В умовах таких труднощів досягнення високої економічної ефективності стає можливим для тих суб'єктів господарювання, які раціонально використовують сировинний потенціал свого регіону, враховують його природно-кліматичні особливості та вигідне розташування історично сформованих сільськогосподарських галузей.

Теоретичні та практичні аспекти підвищення ефективності діяльності підприємств досліджували багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В. А. Андрійчук, І. М. Бойчик, А. В. Дейнеко, А. І. Ільїна, В. В. Ковальова, Г. О. Швиданенко, Л. С. Захаркіна, П. Ю. Буряк, О.М. Рац, О.О. Сосновська та ін.

Зв'язок роботи з науковими темами. Аналіз та дослідження, проведені в межах кваліфікаційної роботи, здійснено відповідно до плану науково-дослідної діяльності кафедри підприємництва та права Полтавської державної аграрної академії.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розвиток підприємницькою діяльністю на засадах підвищення економічної ефективності

Основними завданнями дослідження є:

– висвітлити теоретичні підходи щодо розвитку підприємницькою діяльністю на засадах підвищення економічної ефективності;

– проаналізувати розвиток підприємницької діяльності в умовах зростання економічної ефективності;

– розробити шляхи управління підприємницькою діяльністю в умовах зростання економічної ефективності;

Об'єктом дослідження є розробка та обґрунтування шляхів управління підприємницькою діяльністю на засадах зростання економічної ефективності аграрного підприємства

Предметом дослідження виступає підприємницька діяльність, та зростання її економічної ефективності в досліджуваному аграрному підприємстві.

Методи дослідження. Методичне забезпечення дослідження базується на комплексному підході, що включає використання таких методів, як діалектичний та абстрактно-логічний, статистико-економічний, монографічний, системний аналіз, кореляційно-регресійний та економіко-математичний. Поєднання цих методів дозволяє забезпечити всебічність аналізу, точність отриманих результатів і обґрунтованість зроблених висновків.

Інформаційною базою дослідження служать нормативно-правові акти та законодавство України, форми річної звітності, поточна бухгалтерська і статистична документація досліджуваного аграрного підприємства, наукові праці економістів, літературні джерела, довідково-нормативні матеріали, а також власні спостереження автора. Теоретична база дослідження ґрунтується на ключових положеннях і висновках, викладених у наукових працях українських вчених у сфері організації обліку та аналізу ефективності підприємницької діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних, методичних і практичних положень щодо розвитку підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності.

набули подальшого розвитку:

- шляхи управління підприємницькою діяльністю в умовах зростання економічної ефективності;
- шляхи управління підприємницькою діяльністю в умовах зростання економічної ефективності;
- моделювання та прогнозування впливу основних факторів ресурсного забезпечення на ефективність підприємницької діяльності.

Практичне значення одержаних результатів У кваліфікаційній роботі здійснено детальний аналіз теоретичних та методичних аспектів, а також розроблено висновки та рекомендації, які становлять основу для виявлення та вирішення актуальних проблем удосконалення процесу управління підприємницькою діяльністю, зокрема в умовах підвищення економічної ефективності аграрного підприємства.

Апробація результатів дослідження. Результати наукових досліджень, що стосуються теми кваліфікаційної роботи, були представлені у вигляді доповіді на:

- Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Урожайність та якість продукції рослинництва за сучасних технологій вирощування», присвяченої пам'яті професора Г. П. Жемели. Від 30 вересня 2024 р. (Полтава: ПДАУ 2024) (додаток А).

Статті у фаховому виданні:

Сень О.В., Рязанцев О.О., Кулик М.М., Нікітін Ю. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств в умовах війни. *Національні інтереси України. Серія «Економіка»* 2024. № 4(4). Київ 2024. С. 395-403 (додаток А).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 75 сторінках друкованого тексту, робота містить 16 таблиць, 3 рисунки, додатки, та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

1.1. Підприємницька діяльність в аграрній сфері, зміст та значення

Підприємництво являє собою самостійну, ініціативну та систематичну господарську діяльність, що здійснюється на власний ризик і охоплює всі галузі, незважаючи на форму власності та сферу діяльності. Сільське господарство не є винятком, оскільки завдяки розвитку підприємницького середовища дозволив суб'єктам аграрного сектору оперативно та успішно пристосуватися до вимог ринкової економіки [3].

Сільське господарство виступає водночас унікальною та вкрай значущою складовою національної економіки кожної країни, адже сьогодні понад 80% споживчого фонду формується завдяки сільськогосподарській продукції. Тому можна з упевненістю стверджувати, що виробництво цієї продукції є основою для забезпечення існування населення в будь-якій країні

Підприємницька діяльність в аграрному секторі базується на використанні різноманітних об'єктів. Це можуть бути засоби виробництва, такі як будівлі, споруди, сільськогосподарська техніка, земельні ресурси, багаторічні та однорічні насадження, робоча і продуктивна худоба, транспортні засоби, виробнича інфраструктура, фінансові ресурси, готова сільськогосподарська продукція, цінні папери, інноваційні технології (ноу-хау), а також соціальна інфраструктура, що включає надання соціальних послуг на селі [17].

Згідно з Господарським кодексом України (ст. 62), Підприємство - це незалежний суб'єкт господарювання, утворений державними органами, місцевим самоврядуванням або іншими учасниками з метою задоволення

суспільних і приватних потреб через систематичне провадження виробничої, наукової, комерційної та інших видів діяльності у відповідності до чинного законодавства [13].

Підприємницька діяльність є особливою сферою, що безпосередньо пов'язана з ініціативністю та визначальними рисами підприємців – людей, орієнтованих на успіх. Підприємець проявляється через низку характеристик, таких як готовність до ризику, здатність перетворювати ідеї на реальні дії в оптимальний час, виняткову працездатність та інші якості [40].

Підприємницька здатність – це перш за все треба вміти ухвалювати рішення та відповідати за ризики при реалізації бізнес-ідей чи проектів визначається як. Це особливий аспект діяльності, який інтегрує всі інші чинники в єдину систему. Згідно з законодавчим визначенням підприємництва як самостійної ініціативної діяльності, орієнтованої на отримання прибутку, український дослідник М. Й. Малік у своїх працях підкреслює важливе соціально-економічне значення підприємницької діяльності, що полягає в необхідності всебічного задоволення потреб суспільства [24, с. 51].

М. Й. Малік також розглядає підприємництво як діяльність, спрямовану на пошук і створення нових можливостей, а також на творчий процес руйнації існуючих стереотипів. Він визначає підприємництво як комплекс економічних, історичних, соціальних і правових відносин, специфічний метод господарювання, який формується під впливом підприємницького середовища, особистості підприємця, його стилю і типу мислення та поведінки, а також історичних і психологічних аспектів [24].

Згідно з думкою С. П. Азізова, підприємництво є мистецтвом управління діловою активністю, в першу чергу це інтелектуальний процес, що втілюється у вигляді бізнес-планування. В професійному контексті, як зазначає дослідник, підприємництво слід розглядати як здатність організувати власний бізнес і ефективно виконувати функції, пов'язані з веденням справи [2, с. 12].

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що підприємницька діяльність охоплює виробничу, комерційну, торговельну, закупівельну, посередницьку, інвестиційну, консультаційну, фінансову сфери, а також діяльність з надання послуг. Окрім того, важливо визначити основи, на яких ґрунтується підприємницька діяльність. Як зазначає С. В. Мочерний [29], підприємництво базується на базових, організаційних і творчих складових (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Складові підприємницької діяльності за С. В. Мочерним [29]

На сьогодні прийнято значну кількість законів, які направлені на стимулювання сприяння підприємницькій діяльності у сільських регіонах. Однак законодавство лише окреслює правові основи цього процесу та інтеграцію підприємницької діяльності в економіку. Важливо також приділити увагу формуванню основних принципів підприємництва, визначенню практичних напрямів його розвитку, а також забезпеченню підтримки з боку держави та суспільства.

Основні засади вільного розвитку аграрного підприємництва включають: застосування різноманітних форм власності, моделей

господарювання та масштабів діяльності підприємств; пріоритетну підтримку малого бізнесу; збереження та ефективного застосування існуючої матеріально-технічної інфраструктури для виробництва харчових продуктів [46, с. 262].

Перший принцип передбачає розвиток аграрного підприємництва на основі різних форм власності: державної, колективної та приватної. Такий підхід узгоджується з програмою роздержавлення та приватизації, створюючи більш стабільні умови для функціонування підприємств у ринковій економіці.

Другий принцип наголошує на значенні інтеграції різних форм підприємництва, таких як агрокомбінати, агрофірми, виробничі системи, державні підприємства, товариства, міжгосподарські й спільні підприємства, акціонерні та пайові товариства, агроцехи промислових підприємств, кооперативи, а також сімейні та індивідуальні господарства. Така різноманітність сприятиме зміцненню аграрної економіки в умовах кризи та підвищенню конкурентоспроможності господарської діяльності.

Третій принцип розвитку підприємництва, спираючись на концепцію демонополізації, підкреслює важливість забезпечення гармонійного співіснування підприємств різного розміру та організаційної форми. До них можуть належати великі, середні та малі агрокомбінати, агрофірми, кооперативи, фермерські й особисті підсобні господарства, агроцехи промислових підприємств, а також агродільниці, що належать міським жителям. Різноманіття розмірів підприємств в аграрному секторі визначається двома ключовими природними факторами: історично нерівномірним розселенням населення та відмінностями в агропотенціалі земель [46].

Четвертий принцип розвитку підприємництва полягає в активному залученні громадян до підприємницької діяльності шляхом пріоритетного розвитку малого аграрного бізнесу, забезпечуючи оптимальний баланс між різними розмірами господарств. Надмірна увага до виробництва в минулому

спричиняли появу громіздких і складних у керуванні підприємств, а також зменшували кількість власників, які фактично несли відповідальність за господарську діяльність. Якщо вважати голів колгоспів і директорів радгоспів умовними або частковими власниками, то рівень їхньої господарської відповідальності залишався одним із найнижчих.

П'ятий принцип розвитку підприємництва передбачає активне сприяння зростанню рівня спеціалізації та зміцненню коопераційних зв'язків. Успішне підприємництво нерозривно пов'язане з професіоналізмом, на якому воно ґрунтується, і водночас сприяє його подальшому розвитку.

Професіоналізм, своєю чергою, формується завдяки спеціалізації праці та сприяє її подальшому розвитку. Для збереження виробничо-технічних зв'язків і забезпечення ефективності спеціалізації необхідно розвивати та посилювати кооперацію [73].

Шостий принцип розвитку підприємництва полягає в збереженні та ефективнішому використанні існуючої матеріально-технічної інфраструктури для виробництва харчових продуктів, що має особливу важливість з урахуванням економічної ситуації сьогодення. Хоча розвиток малого підприємництва потребує створення нової, більш компактною матеріально-технічної інфраструктури, обмеженість ресурсів у держави, суспільства та потенційних підприємців ускладнює реалізацію цього завдання в короткостроковій перспективі. Оптимальним виходом із ситуації є розвиток підприємницької діяльності на основі існуючої бази з поступовим переходом до організації високо-ефективної аграрної інфраструктури.

З урахуванням реалізації зазначених принципів можливими та доцільними напрямками розвитку підприємств аграрної сфери є [8]:

- ведення контрольованої підприємницької діяльності на базі існуючих або державних і колективних підприємств, що є новоствореними;
- створення селянських (фермерських) господарств;
- зростання чисельності та збільшення масштабів господарств з різними формами власності;

- заснування підприємств цеховою структурою на підприємствах інших галузей економіки;
- організація агродільниць для міських мешканців;
- створення та розвиток приватних агрофірм і приватно-орендних підприємств.

Підприємництво являє собою багатогранне явище, яке охоплює особистість підприємця, умови підприємницького середовища та саму підприємницьку діяльність.

Таким чином, для розвитку підприємництва в сільському господарстві органам влади необхідно орієнтувати свою діяльність на три основні напрямки:

- створення сприятливого ринкового середовища;
- організація підприємницьких структур та надання нових форм господарської діяльності;
- формування підприємницьких особистостей [61].

Для ефективного розвитку агробізнесу через підприємницьку діяльність необхідно: повніше використовувати правову базу, що сприяє розвитку та підтримці підприємництва, забезпечити належні матеріальні умови для його функціонування, створити ринкову інфраструктуру та конкурентне середовище для підтримки підприємницької діяльності, розробити спеціальну систему фінансування, кредитування та страхування для сільського підприємництва, а також організувати інформаційну та науково-технічну підтримку аграрного бізнесу [79].

Аграрне підприємництво є складним і багатогранним явищем, яке проявляється у різних формах, що дозволяє організувати підприємницьку діяльність на конкретній території з максимально ефективним використанням ресурсної бази та досягненням високих результатів. Динамічний розвиток сільського господарства в Україні та поліпшення якості життя в сільських районах значною мірою залежать від

підприємницької активності та ініціативи мешканців сільських територій, а також від власників і керівників різних організаційних структур.

2.1. Сутність ефективності як економічної категорії

У сучасних дослідженнях термін «ефективність» використовується в різних галузях діяльності людини, зокрема в економіці, де він є одним із ключових аспектів економічної науки і часто стає об'єктом уваги провідних експертів.

Це поняття є розповсюдженим на сьогодні. Воно часто зустрічається у таких виразах, як «ефективність виробництва», «ефективність управління», «ефективність капіталовкладень», «ефективність використання основних засобів» та ін. Вивченню цієї категорії присвячено численні наукові дослідження.

Ключовою характеристикою результативності діяльності аграрних підприємств є ефективність виробництва. Часто ефективність асоціюється з якістю та високими результатами, однак ці поняття не є взаємозамінними, а економічний зміст терміну «ефективність» не обов'язково означає дешевизну. Ефективність є критерієм комплексної оцінки, оскільки об'єкт або захід може бути добрим у певному аспекті, але недостатньо ефективним в цілому. Крім того, немає універсального підходу до такої оцінки. Практика показує, що інколи окремі аспекти чи елементи об'єкта можуть виявитися найбільш важливими для оцінки ефективності [15, с. 108].

Термін «ефект» (від лат. *effectus* – виконання, дія) є результат або наслідок певної дії, причини чи сили. Таким чином, ефективність слід розглядати як результативність витрат, вкладених у конкретну діяльність з метою досягнення бажаних результатів.

Ефективність є складною економічною категорією, є цілеспрямованою і раціональною діяльністю людини. Даний показник характеризує виробничі

відносини між суспільством, підприємствами та окремими працівниками. Ефективність проявляє дію об'єктивних економічних законів, прогрес продуктивних сил та характер виробничих зв'язків. Вона є показником досягнення цілей виробництва. Тому поняття «ефективність» набуває значення лише за умови наявності конкретної мети, яку слід досягти. Основною метою виробництва є максимізація віддачі від сукупних витрат, що залучаються в процес виробництва [7, с. 75].

Ефективність виробництва - це показник, який відображає підсумкові результати використання виробничих ресурсів і працівників за певний період.

Ті країни, що мають високий економічний розвиток, часто застосовують термін «продуктивність виробничої та обслуговуючої системи», що означає раціональне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) при виробництві товарів і послуг. Таким чином, ефективність виробництва та продуктивність системи можна вважати близькими за змістом поняттями, оскільки вони описують схожі процеси результативності. Варто зауважити, що загальна продуктивність системи охоплює значно ширший спектр аспектів, ніж лише продуктивність праці або прибутковість виробництва. Ефективність поміщає в собі, як якісні, так і кількісні аспекти. Оціночним фактором вимірювання ефективності виробництва використовуються відповідні критерії та система економічних показників [19].

Критерій - це ознака, за якою здійснюється оцінка діяльності або визначаються майбутні параметри. Більш точно його можна розглядати як показник ефективності, який відображає її суть і є основою для оцінювання. Він відображає виробничі відносини та їх якісні характеристики, тому має бути тісно пов'язаний з економічними законами, зокрема з основним економічним законом конкретного способу виробництва.

Критерій як міра економічної ефективності конкретизується через показники, що зазвичай мають кількісне вираження і відображають рівень та

динаміку ефективності. Основним показником економічної ефективності виробництва є національний дохід, а також досягнення його максимального рівня при мінімальних витратах живої та уречевленої праці. Цей параметр відображає загальний рівень економічної ефективності національної економіки [33].

Аналіз економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема окремих напрямів діяльності, таких як вирощування певних культур, проведення агротехнічних і зоотехнічних заходів, упровадження сучасних технічних комплексів, інновацій і наукових розробок. У кожному конкретному випадку критерії оцінки можуть бути деталізовані з урахуванням особливостей та специфіки виробничого процесу [49].

Ефективність визначається як досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах живої та матеріалізованої праці, що є конкретною формою економії часу. Отже, ефективність виступає економічною категорією, яка характеризує виробничі відносини, зосереджуючись на раціональному використанні живої та уречевленої праці і підкреслюючи кінцевий корисний результат від застосування засобів виробництва та трудових ресурсів.

Варто розмежовувати поняття «ефект» і «економічна ефективність». Ефект означає результат, виражений у різних формах, який отримується внаслідок реалізації різноманітних заходів у сільському господарстві.

У рамках ринкової економіки це насамперед ступінь фактичного або прогнозованого досягнення реальних економічних результатів власниками засобів виробництва. З огляду на взаємозв'язок між витратами та результатами виробництва, той самий результат може бути отриманий за різних методів виробництва, так само як однакові витрати можуть призводити до різного ефекту [27].

Економічний ефект може мати як позитивний, так і негативний характер, проявляючись у формі виробничого ефекту, що виражається через обсяги сільськогосподарської продукції та оцінює доцільність впровадженого

заходу. Також він може включати економічний ефект, пов'язаний із заощадженням ресурсів, праці та отриманням прибутку, або соціальний ефект, що відображає умови праці та побуту працівників [66].

Однак досягнутий результат сам по собі не дозволяє повністю оцінити доцільність упровадження нововведення, оскільки не враховує особливостей трудової діяльності та не розкриває, за рахунок яких ресурсів він був отриманий. Один і той самий результат можна досягти різними способами або з неоднаковим рівнем витрат ресурсів, так само як і однакові витрати можуть забезпечити різний результат.

Робити висновки та оцінювати доцільність заходу виключно на основі отриманого ефекту недоцільно. Ефект лише відображає кінцевий корисний результат від використання засобів виробництва та живої праці, який виступає показником економічної ефективності. Процес взаємодії факторів і формування виробничих результатів представлений у вигляді схеми. (рис. 1.2).

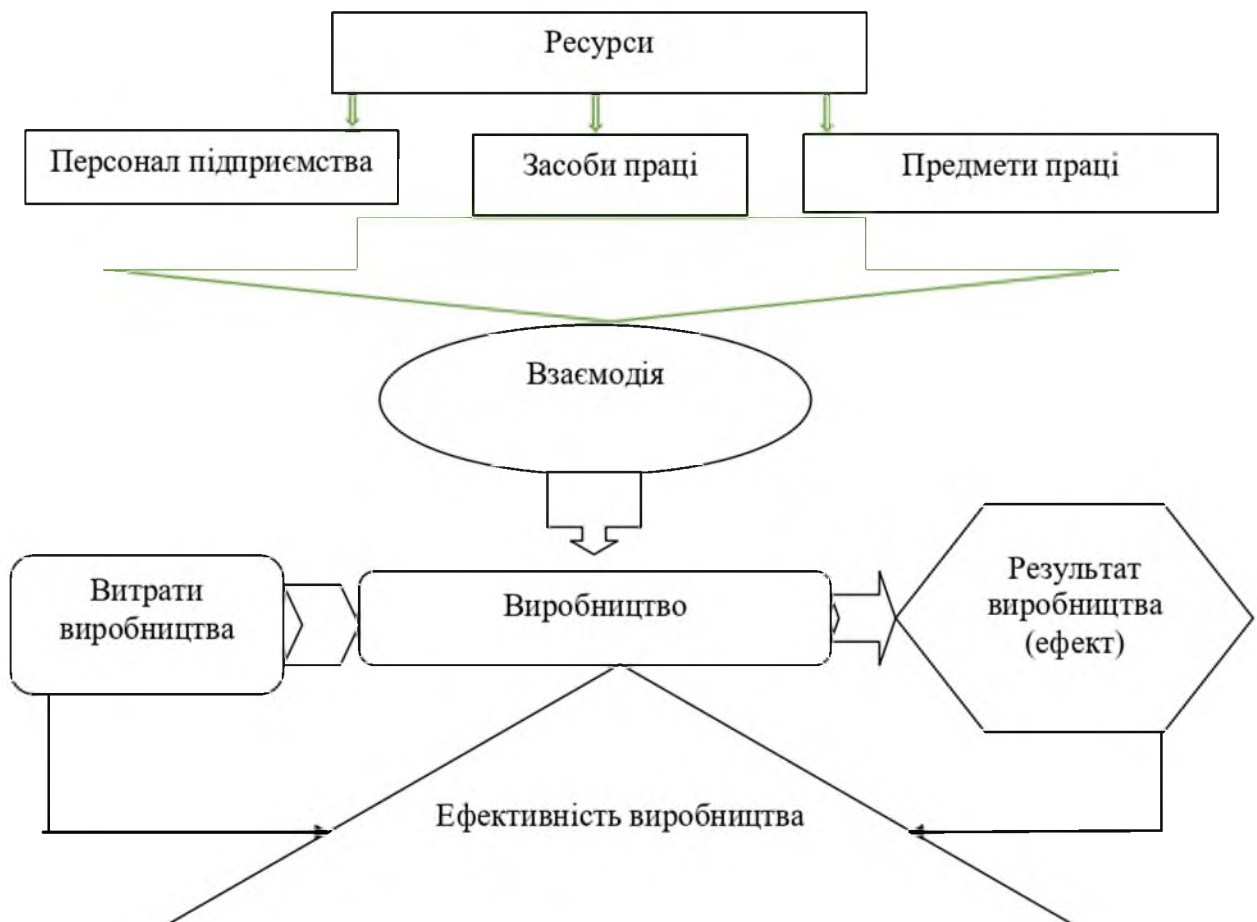

Рис. 1.2. Процес створення результатів і оцінки ефективності виробництва [20].

У матеріальному виробництві термін «ефективність виробництва» в загальному сенсі означає порівняння отриманого результату з витратами живої та уречевленої праці, а також іншими ресурсами, необхідними для досягнення цього результату. Однак на практиці важливо визначити, з якими саме витратами слід порівнювати досягнутий ефект. Існують три основні підходи до вирішення цієї проблеми:

- ресурсний, коли ефект порівнюється з вартістю виробничих ресурсів (основних і оборотних фондів)
- витратний, коли ефект порівнюється з поточними виробничими витратами;
- ресурсно-витратний, коли ефект аналізується з урахуванням як ресурсів, так і витрат.

Зазвичай для оцінки економічної ефективності застосовують ресурсно-витратний підхід, при якому економічний ефект порівнюється як з витратами на виробничі ресурси, так і з виробничими витратами.

Він відображає кількість корисного ефекту, отриманого на одиницю витраченого ресурсу, або ресурси, за допомогою яких досягнуто економічний результат [5, с. 272]. Вищий рівень ефективності вказує на більший обсяг корисного ефекту на одиницю витраченого ресурсу, а зростання цього рівня свідчить про більш раціональне використання живої та уречевленої праці.

Основною метою підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств є збільшення обсягу виробленої продукції на одиницю витрачених матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Це сприятиме зростанню доходів підприємств, що забезпечить умови для розширеного відтворення виробництва, покращення умов оплати праці та підвищення соціальних і побутових стандартів працівників.

Підвищення економічної ефективності виробництва є основною проблемою та головним чинником розвитку аграрних підприємств в умовах

обмежених ресурсів. Це вимагає від підприємств раціонального та економного використання ресурсів, а також виробництва продукції високої якості [21, с. 79].

Підвищення ефективності господарської діяльності є однією з найважливіших задач. Тому зусилля для досягнення цієї мети повинні бути орієнтовані на кожне підприємство, всі його підрозділи та всі рівні аграрного виробництва. Результати виробництва повинні постійно оцінюватися в контексті витрат [38, с. 14].

Сільське господарство представляє собою складну систему, яка включає в себе взаємодіючі та взаємозалежні елементи. Рівень її ефективності залежить від визначеної цільової функції системи. На практиці для проведення оцінки ефективності застосовують критеріїв, які включати як внутрішні, так і зовнішні фактори цієї системи.

В умовах сьогодення ефективність виробництва визначається, як відношення національного доходу, отриманого за певний період, до витрат суспільної праці. У той час як на рівні галузі, об'єднання чи підприємства вона визначається як співвідношення чистої продукції до витрат суспільної праці в кожній з цих економічних ланок.

Для розмежування результатів ефективності на мікроекономічному рівні вводиться категорія «виробнича ефективність». Ключовим є аналіз ефективності виробничого процесу, а також вивчення проблемних аспектів, що стосуються пошуку шляхів і напрямків підвищення економічних показників в процесі виробництва. [52].

Економічний ефект відображає різноманітні вартісні показники, які характеризують проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві (або в об'єднанні підприємств). До таких показників належать обсяг товарної, чистої чи реалізованої продукції, величина отриманого прибутку, економія окремих видів виробничих ресурсів або загальна економія за рахунок зниження собівартості продукції та інші.

Соціальний ефект полягає в скороченні терміну робочого тижня, устаткуванні нових робочих місць, підвищенні рівня зайнятості, покращенні умов праці та побуту, поліпшенні стану навколишнього середовища, забезпеченні загальної безпеки та інших аспектах. Соціальні наслідки виробничої діяльності можуть характеризуватися, як позитивними, так і негативними, а саме: безробіття, посилення інфляційних процесів, погіршення екологічної ситуації.

Ці показники мають свої характеристики: не всі з них можна виміряти в кількісному виразі. Тому на підприємствах проводяться визначення, оцінка та регулювання (в межах можливого) як економічної, так і соціальної ефективності виробництва (продуктивності системи) [70].

Соціальну та економічну ефективність також розрізняють. Соціальна ефективність характеризується ступенем відповідності господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, а також інтересам індивідуумів. Одним із основних показників соціальної ефективності є частка товарів народного споживання в загальному обсязі виробництва за певний період, зазвичай за рік. В Україні в період з 2005 по 2012 рік частка товарів народного споживання зменшилася з 30 % до 23 %, що свідчить про зниження соціальної ефективності.

Це пояснюється наявністю в Україні розвиненого військово-промислового комплексу (ВПК), високою матеріаломісткістю виробництва (значні витрати матеріалів на одиницю продукції), застарілою виробничою структурою (переважання металургійної промисловості, важкого машинобудування тощо), а також різким скороченням обсягів легкої та харчової промисловості під час економічної кризи.

Економічна ефективність є практичним проявом закону економії часу. Для капіталістичної системи виробництва основним узагальнюючим показником економічної ефективності виступає норма прибутку. Однак для народних підприємств у розвинутих західних країнах головною метою є не максимізація прибутку, а досягнення максимальної величини чистого

прибутку на одного працівника, хоча використання показника норми прибутку не виключається [77, с. 174].

До важливих показників економічної ефективності відносяться продуктивність праці, матеріаловіддача і матеріаломісткість продукції, ефективність капітальних вкладень, впровадження нових технологій, енергомісткість продукції та інші.

Головні напрямки підвищення економічної ефективності в Україні фіксують значне зниження енергомісткості (витрати енергії на одиницю продукції в Україні майже в 3,5 - 5 разів вищі, ніж у розвинутих країнах, а витрати на нафту – в 8 - 10 разів), матеріаломісткості (витрати матеріалів та ресурсів на одиницю продукції в Україні в 2 - 3,5 рази перевищують відповідні показники в країнах Західної Європи), а також підвищення фондівіддачі та реалізація інших заходів.

Висновки до розділу 1

1. Аграрне підприємництво є складним і багатогранним явищем, яке проявляється у різних формах, що дозволяє організовувати підприємницьку діяльність на конкретній території з максимально ефективним використанням ресурсної бази та досягненням високих результатів. Динамічний розвиток сільського господарства в Україні та поліпшення якості життя в сільських районах значною мірою залежать від підприємницької активності та ініціативи мешканців сільських територій, а також від власників і керівників різних організаційних структур.

2. Підприємницька діяльність є особливою сферою, що безпосередньо пов'язана з ініціативністю та визначальними рисами підприємців – людей, орієнтованих на успіх. Підприємець проявляється через низку характеристик, таких як готовність до ризику, здатність перетворювати ідеї на реальні дії в оптимальний час, виняткову працездатність та інші якості.

3. Сільське господарство є складною системою, що складається з взаємодіючих і взаємопов'язаних елементів. Ефективність її функціонування безпосередньо залежить від цільової функції системи. Оцінка ефективності здійснюється на основі критеріїв, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми характеристиками системи.

4. На рівні народного господарства ефективність виробництва визначається співвідношенням національного доходу, створеного за певний період, до витрат суспільної праці, а на рівні галузі, об'єднання чи підприємства – співвідношенням чистої продукції до витрат суспільної праці в кожній із цих ланок економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

2.1. Організаційно - економічна характеристика підприємства

Для дослідження було обрано один із аграрних кооперативів, який знаходиться в сільській місцевості Полтавського району Полтавської області. Кооператив заснований на приватних засадах власниками земельних ділянок і майнових паїв. Його центральна садиба розташована в селі, яке має повне газопостачання та розвинену соціальну інфраструктуру. В селі функціонують загальноосвітня школа, дитячий садок, будинок культури, поштове відділення та магазини. Крім того, населений пункт характеризується зручним транспортним сполученням із районним центром – містом Полтава.

Мета діяльності досліджуваного підприємства має дві основні складові. Перша полягає у веденні господарської діяльності, що включає вирощування, переробку та збут сільськогосподарської продукції за для одержання прибутку.

Друга спрямована на забезпечення соціально-економічних інтересів як власника, так і колективу підприємства. Сфера діяльності охоплює оптову та роздрібну торгівлю сільськогосподарською продукцією, товарами власного

виробництва та продуктами переробки. Крім того, підприємство займається комерційною реалізацією продовольчих і промислових товарів, закуплених у сторонніх постачальників.

Підприємство надає послуги з транспортування, комунального обслуговування, будівництва, ремонту та організації обрядових заходів, які доступні як для працівників, так і для місцевих жителів. У розпорядженні товариства є всі необхідні ресурси для ефективного функціонування, що забезпечують його стабільну діяльність.

Земельні ресурси виступають вагомим елементом аграрних підприємств, адже саме від їх раціонального використання залежить ефективність господарської діяльності та стабільність агровиробництва. В умовах сучасного ринку питання управління та оптимізації використання земельних ділянок набуває особливого значення, адже правильний підхід дозволяє не лише збільшити врожайність, але й забезпечити довгострокову родючість ґрунтів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Динаміка розмірів та використання сільськогосподарських угідь підприємства, 2019-2023 рр.

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	+,-	%
Всього с.-г. угідь, га	3975	3787	4108	4108	3924	-51	98,7
Питома вага с.-г. угідь в площі району, %	4,7	4,7	5,3	5,3	4,7	0	-
з них: ріллі, га	3659	3630	3974	3773	3679	20	100,5
пасовища	316	157	134	335	245	-71	77,5
Всього посівів с.-г. культур	3659	3630	3974	3773	3679	20	100,5

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз змін у розмірах та використанні сільськогосподарських угідь підприємства за період 2019-2023 рр. дозволяє зробити такі висновки.

Загальна площа сільськогосподарських угідь підприємства зменшилася на 51 га за аналітичний період, що становить скорочення на 1,3% (з 3975 га у 2019 р. до 3924 га у 2023 р.). Питома вага угідь підприємства у загальній

площі району залишалася стабільною на рівні 4,7%, що свідчить про незмінний вплив підприємства на регіональний землекористування.

Площа ріллі показала незначне збільшення на 20 га, або 0,5% (з 3659 га у 2019 р. до 3679 га у 2023 р.). Зростання площі ріллі вказує на зусилля підприємства щодо оптимізації використання земель через збільшення оброблюваних площ.

Площа пасовищ скоротилася на 71 га, або 22,5% (з 316 га у 2019 р. до 245 га у 2023 р.). Таке зниження може бути пов'язане із переорієнтацією підприємства на інші види використання землі або скороченням тваринництва.

Площі посівів сільськогосподарських культур зросли аналогічно до площі ріллі – на 20 га, або 0,5% (з 3659 га у 2019 р. до 3679 га у 2023 р.). Це свідчить про стабільність у розвитку рослинництва, що залишається основним напрямком діяльності підприємства.

Трудові ресурси є важливим фактором ефективного функціонування аграрного підприємства. Вони забезпечують реалізацію всіх виробничих процесів, від обробітку ґрунту до збору врожаю та переробки сільськогосподарської продукції. Раціональне використання трудового потенціалу сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат і досягненню стратегічних цілей підприємства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка забезпеченості трудовими ресурсами підприємства,
2019-2023 рр.**

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р. %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	161	150	152	149	134	83,2
Чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві – всього, осіб	161	144	148	142	127	78,9
з них задіяні у: рослинництві	96	94	84	76	65	67,7

тваринництві	65	50	64	66	62	95,4
--------------	----	----	----	----	----	------

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз показників табл. 2.2, свідчить, що середньорічна чисельність працюючих у 2023 р. зменшилася до 134 осіб, що становить 83,2% від рівня 2019 р. (161 особа). У 2023 р. чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, склала 127 осіб, що є 78,9% від рівня 2019 р. (161 особа).

Чисельність працівників у рослинництві зменшилася з 96 осіб у 2019 р. до 65 осіб у 2023 р., що становить 67,7% від початкового рівня. У тваринництві чисельність працівників змінилася незначно: з 65 осіб у 2019 р. до 62 осіб у 2023 р., що становить 95,4% від базового рівня.

Управління основними та оборотними засобами є ключовим фактором забезпечення ефективної діяльності аграрного підприємства, оскільки ці ресурси визначають його виробничий потенціал і фінансову стійкість (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка складу та використання основних виробничих та оборотних засобів підприємства, 2019-2023 рр.

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	+,-	%
Наявність основних засобів на кінець року – всього, тис. грн	47028	47800	50122	50418	178417	131389	379,4
у т. ч.: будинки, споруди та передавальні пристрої	8710	8709	8709	8709	136002	127292	1561,4
машини та обладнання	34779	36070	36961	36961	37625	2846	108,2
транспортні засоби	1229	2161	3265	3265	3265	2036	265,7
інструменти, прилади, інвентар	650	692	1011	1307	1355	705	208,5
інші основні засоби	26	26	26	26	20	-6	76,9
Вартість оборотних засобів на кінець року – всього, тис. грн	50257	49983	74676	79936	59397	9140	118,2
у т. ч.: виробничі запаси	16005	14443	18532	16420	14795	-1210	92,4
тварини на вирощуванні та відгодівлі	2594	2409	2405	2359	2974	380	114,6
незавершене виробництво	4934	3520	10096	13730	4743	-191	96,1
готова продукція	13903	12590	19693	20238	20655	6752	148,6

дебіторська заборгованість	8798	17582	18699	13122	5272	-3526	59,9
грошові кошти	733	362	147	470	246	-487	33,6

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз динаміки розмірів та використання сільськогосподарських угідь підприємства за період 2019-2023 рр. дає змогу зробити такі висновки.

Основними змінами є за категорією будинки, споруди та передавальні пристрої, їх вартість зросла з 8,710 тис. грн до 136,002 тис. грн, що становить приріст на 127,292 тис. грн (1561,4%). В категорії машини та обладнання відбулося зростання з 34,779 тис. грн до 37,625 тис. грн (+ 2,846 тис. грн, 108,2%). Це вказує на помірні інвестиції в технічну модернізацію.

Транспортні засоби зросли на 2,036 тис. грн (265,7%), що може бути пов'язано з оновленням або розширенням автопарку. Інші основні засоби: зменшилися з 26 тис. грн до 20 тис. грн (-6 тис. грн, 76,9%).

Щодо оборотних засобів, то їх загальна вартість також зросла з 50,257 тис. грн у 2019 р. до 59,397 тис. грн у 2023 р., що становить приріст на 9,140 тис. грн (118,2%). Основні зміни відбулися у виробничих запасах, їх зменшення становить 1,210 тис. грн, або 92,4%, що може вказувати на скорочення обсягів запасів через оптимізацію закупівель чи зменшення обсягів виробництва.

Незначне скорочення по незавершеному виробництві та дебіторській заборгованості. Грошові кошти, також зменшуються з 733 тис. грн до 246 тис. грн (- 487 тис. грн, 33,6%), що може бути ознакою збільшення витрат або інвестиційної активності.

Спеціалізація аграрного підприємства є визначальним фактором його успішності, оскільки впливає на організацію виробничих процесів, розподіл ресурсів, обсяги та якість продукції. Виробничий напрямок формується залежно від природно-кліматичних умов, наявних ресурсів, попиту на ринку та стратегічних цілей підприємства (табл. 2.4).

Протягом 2019-2023 років загальна вартість товарної продукції аграрного підприємства зростає з 86,450 тис. грн у 2019 році до 124,307,5 тис. грн у 2023 році. Це вказує на стійке збільшення грошових надходжень від реалізації продукції, зокрема завдяки змінам у виробничій структурі.

Рослинницька продукція є головним джерелом грошових надходжень, зокрема завдяки зростанню частки соняшнику та ріпаку. Однак зниження доходів від продажу пшениці та кукурудзи вказує на зміни у структурі сільськогосподарських культур.

Таблиця 2.4

**Динаміка структури грошових надходжень від реалізації
продукції 2019-2023 рр.**

Назва продукції	Вартість товарної продукції, тис. грн					Структура, %	Порядковий номер
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.		
Рослинництво всього:	59715	81501	95430	73330	102877,6	79,8	х
пшениця	7331	8305	12809	8998,5	1646,7	7,6	5
кукурудза на зерно	28914	38007	30178	3223,5	8701,8	21,1	2
ячмінь	2141	2680	5775	596,5	891,1	2,3	9
жито	-	-	-	428,2	112,2	0,1	12
просо	-	-	-	12994,9	13397,2	5,1	6
горох	-	1180	6104	1416,4	273,3	1,7	11
соняшник	17959	28979	37286	35102,9	37400,1	30,3	1
соя	3370	2350	3278	7477,3	3055,1	3,8	10
ріпак	-	-	-	3091,8	37400,1	7,8	4
Тваринництво всього:	26735	18586	18298	19713,7	21429,9	20,2	х
м'ясо великої рогатої худоби	6347	2184	2079	1578,6	2025,1	2,7	8
м'ясо свиней	864	2554	3623	4624,3	4500,8	3,1	7
молоко	19524	13848	12596	13510,8	14904	14,4	3
Разом по господарству:	86450	100087	113728	93043,7	124307,5	100,0	х

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Тваринництво показує стабільність, але деяке зниження виручки від м'яса великої рогатої худоби може свідчити про зменшення. Виробничий напрямок підприємства є зерно-молочним.

Ефективність сільськогосподарського виробництва є ключовим фактором для забезпечення стабільного розвитку аграрного сектора та досягнення високих результатів у виготовленні продукції. Вона відображає здатність підприємств використовувати наявні ресурси – землю, працю, капітал, технології – для максимізації виробництва і досягнення економічних, соціальних і екологічних цілей (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка показників ефективності сільськогосподарського виробництва підприємства, 2019-2023 рр.

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р., %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Вартість валової продукції у постійних цінах 2021 р. – всього, тис. грн	175550,2	146444,3	166043,7	126089,8	141396,5	80,5
у т. ч.: рослинництва	147590,9	126176,1	147128,1	106535,3	122360,3	82,9
гваринництва	27959,3	20268,2	18915,6	19554,5	19036,2	68,1
Вартість валової продукції у діючих цінах – всього, тис. грн	101837,0	106542,8	206991,4	98416,4	97866,4	96,1
у т. ч.: рослинництва	74245,4	88367,8	188251,2	78195,3	75133,2	101,2
гваринництва	27591,6	18175,0	18740,1	20221,1	22733,2	82,4
Повна собівартість реалізованої продукції – всього, тис. грн	97874,6	81218,3	76516,2	84751,5	102611,2	104,8
у т. ч.: рослинництва	59554,1	58182,8	56349,3	61683	79002,7	132,7
гваринництва	38320,5	23035,5	20166,9	23068,5	23608,5	61,6
Валовий дохід – всього, тис. грн	90535,0	100088,9	113727,9	93052	96521	106,6
у т. ч.: рослинництва	64061,0	81501,8	95429,8	73330	75091,2	117,2
гваринництва	26474,0	18587,1	18298,1	19722	21429,8	80,9
Прибуток (збиток) – всього, тис. грн	-7339,6	18870,6	37211,7	8300,5	-6090,2	83,0
у т. ч.: рослинництва	4506,9	23319,0	39080,5	11647	-3911,5	-86,8
гваринництва	-11846,5	-4448,4	-1868,8	-3346,5	-2178,7	18,4
Рівень рентабельності (збитковості), %	-7,5	23,2	32,7	9,8	-5,9	x
у т. ч.: рослинництва	7,6	40,1	41,0	18,9	-5,0	x
гваринництва	-30,9	-19,3	-10,2	-14,5	-9,2	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз показників табл. 2.5 за 2019-2023 рр., дає можливість зробити наступні висновки. Загальна вартість валової продукції в постійних цінах за період 2019-2023 рр. знизилася на 19,5%, що говорить про зниження обсягів виробництва в реальному вираженні. Щодо вартості продукції рослинництва, то вона зменшилася на 17,1%, що вказує на зниження ефективності рослинницької діяльності, незважаючи на певні коливання в окремі роки. Досліджуваний показник в галузі тваринництва пережив значне падіння - на 31,9%, що характеризує великі проблеми в галузі, ймовірно, пов'язані з внутрішніми факторами, такими як зниження виробничих обсягів, епідемії чи зростання витрат. Вартість валової продукції в діючих цінах, також має тенденцію до зниження.

Загальна собівартість продукції збільшилася на 4,8%, що характеризує зростання витрат на виробництво., в основному за рахунок галузі рослинництва. Водночас собівартість продукції тваринництва зменшилася на 38,4%, що говорить про певні успіхи в зниженні витрат у цій галузі або скорочення обсягів виробництва.

Валовий дохід по всьому підприємству за цей період зріс на 6,6%. Рослинництво показало значне зростання на 17,2%, що є позитивним показником ефективності виробництва в цій сфері, особливо на фоні зростання цін на сільськогосподарські культури. Валовий дохід тваринництва знизився на 19,1%,.

Щодо прибутку (збитку), підприємство пережило негативний результат у 2019 та 2023 рр, що вказує на фінансові труднощі. У 2023 р. підприємство зазнало збитків у розмірі -6090,2 тис. грн, що на 83% менше, ніж у 2019 р. Рентабельність загального виробництва показала зниження, з -7,5% у 2019 р. до -5,9% у 2023 р.

2.2. Оцінка розвитку підприємницької діяльності в умовах зростання економічної ефективності

Основним фактором успішної діяльності сучасного підприємства в умовах ринкової конкуренції є досягнення високої ефективності його господарської діяльності. Оцінка ефективності виробничих процесів є важливою частиною комплексної системи цілей розвитку підприємства, що включає різноманітні фактори та заходи, які визначають рівень організації виробництва. Це передбачає забезпечення стабільної роботи підприємства без значних чи непередбачених витрат, а також швидке виявлення і використання резервів для підвищення ефективності виробництва.

Оцінка ефективності відіграє ключову роль у системі управління підприємством, слугуючи потужним інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення його діяльності. Отримані результати стають основою для ухвалення управлінських рішень, як у рамках стратегічного планування, так і для досягнення тактичних цілей. Це дослідження покликане стати теоретичним підґрунтям для оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства, визначення напрямів її вдосконалення та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у виробничій сфері. Оцінка розвитку підприємницької діяльності в умовах зростання економічної ефективності базується на аналізі показників ефективності використання сільськогосподарських угідь (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Основні показники економічної ефективності використання
сільськогосподарських земель підприємства, 2019-2023 рр.**

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р., %
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Припадає на 1 га сільськогосподарських угідь: валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2021 р.), грн	44164	38670	40420	30694	36034	81,6
у т.ч.: рослинництва	37130	33318	35815	25934	31183	84,0

тваринництва	7034	5352	4605	4760	4851	69,0
Питома вага ріллі в площі сільськогосподарських угідь, %	92,1	95,9	96,7	91,8	93,7	101,7
Вироблено на 100 га ріллі, ц зерна	3859	3149	3642	2267	1278	33,1
соняшнику	741	794	818,4	768,0	1118,7	151,0
вироблено м'яса у живій вазі, ц: свинини	12,0	23,9	29,7	11,5	28,1	234,2
яловичини	19,2	12,4	9,2	26,9	11,0	57,3
молока	750,2	485,9	377,0	429,2	424,9	56,6

Продовж. табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7
Одержано на 1 га сільськогосподарських угідь, грн: валової продукції	44164	38670	40420	30694	36034	81,6
виручка від реалізації сільськогосподарської продукції	22776	26430	27684	22651	24597	108,0
прибуток від продажу сільськогосподарської продукції	-1846	4983	9058	2021	-1552	84,1

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Діяльність підприємства в період 2019-2023 рр. характеризується загальним зниженням ефективності використання сільськогосподарських земель. За аналітичний період обсяг валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2021 р. скоротився на 18,4%, зокрема, у рослинництві - на 16%, а в тваринництві - на значні 31%. Виробництво зерна на 100 га ріллі суттєво скоротилося (лише 33,1% від рівня 2019 р.). Виробництво яловичини зменшилося на 42,7%, а молока - на 43,4%. Виробництво свинини, значно зросло (у 2,3 рази).

Фінансові результати демонструють нестабільність: зростання виручки на 8%, не компенсувало загального падіння прибутковості, так після значного зростання у 2020-2021 рр. спостерігається повернення до збитковості в 2023 р. (84,1% від рівня 2019 р.). Для підвищення ефективності підприємству варто переглянути структуру виробництва та заходи з управління витратами.

Раціональне використання основних та оборотних засобів є ключовою умовою успішної діяльності підприємства. Ці ресурси забезпечують основу для організації виробничих процесів, визначаючи рівень продуктивності,

прибутковості та конкурентоспроможності підприємства. Ефективність використання основних та оборотних засобів є показником раціональності управління ресурсами підприємства. Для досягнення сталого розвитку важливо впроваджувати інноваційні рішення, знижувати витрати та покращувати технічний стан основних засобів. Раціональне управління цими активами сприяє підвищенню рентабельності, зміцненню фінансової стійкості та забезпеченню конкурентоспроможності підприємства.

Таблиця 2.8

Показники ефективності використання основних та оборотних засобів підприємства за 2019 - 2023 рр.

Показники	Роки					2023-2019 рр.	
	2019	2020	2021	2022	2023	відхилення (+,-)	темп зміни, %
Фондозабезпеченість, тис. грн	11,8	12,6	13,2	2,7	17,6	5,8	149,2
Фондоозброєність, тис. грн	163,9	163,8	206,2	75,0	516,8	352,9	315,3
Фондовіддача, грн	1,06	1,47	2,23	8,7	1,44	0,38	135,8
Фондомісткість, грн	0,24	0,17	0,11	0,12	0,69	0,45	287,5
Норма прибутку, %	-29,1	4,2	26,7	-3,9	-14,6	14,5	-
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,8	1,0	1,2	3,5	3,9	3,1	487,5
Коефіцієнт придатності, %	41,48	31,58	25,05	22,2	60,5	19,02	-
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн	53544	50120	62330	51520	69667		130,1
Фондооснащеність виробництва, тис. грн	332,6	334,1	410,1	345,8	215,0		64,6
Забезпеченість основних засобів оборотними, грн	1,17	1,06	1,27	1,02	1,01		86,3
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	1,69	2,00	1,82	1,81	1,43		84,6
Тривалість одного обороту, днів	216	183	200	202	255		118,1
Фондовіддача оборотного капіталу, грн	1,97	2,11	2,32	1,85	1,51		76,6
Фондомісткість продукції, грн	0,59	0,50	0,55	0,55	0,70		118,6
Матеріаловіддача, грн	1,0	1,3	2,7	1,2	1,1		110,0
Матеріаломісткість, грн	1,0	0,8	0,4	0,9	0,9		90,0

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Проаналізувавши показники табл. 2.8 дають можливість стверджувати. Фондозабезпеченість зросла на 49,2% за період 2019-2023 рр., що свідчить про збільшення середньорічної вартості основних засобів на одиницю земельної площі. Позитивна динаміка може бути пов'язана з розширенням або оновленням основних фондів. Фондоозброєність значно зростає (на 315,3%) демонструє суттєве підвищення вартості основних засобів на одного працівника, що вказує на інтенсивну капіталізацію праці.

Фондовіддача зросла на 35,8%, що говорить про ефективне використання основних засобів у виробничому процесі. Фондомісткість зросла на 187,5%, що є негативною динамікою, оскільки вказує на зростання витрат основних засобів на одиницю продукції.

Середньорічна вартість оборотних засобів зросла на 30,1%, що може бути наслідком збільшення потреб у сировині, матеріалах або інших обігових активах для підтримання виробничих процесів.

Забезпеченість основних засобів оборотними знизилася на 13,7% (до 1,01 грн оборотних засобів на 1 грн основних засобів), що свідчить про зменшення фінансової підтримки основних фондів оборотними активами. Коефіцієнт обороту знизився на 15,4%, що свідчить про уповільнення оборотності оборотних засобів.

Фондовіддача оборотного капіталу знизилася на 23,4%, що свідчить про зменшення обсягів продукції, яку можна отримати за одиницю оборотних засобів. Фондомісткість продукції зросла на 18,6%, що вказує на збільшення витрат ресурсів на одиницю продукції.

Матеріаловіддача зросла на 10%, що вказує на покращення ефективності використання матеріальних ресурсів у виробничому процесі. Матеріаломісткість знизилася на 10%, що є позитивною динамікою, оскільки вказує на зменшення витрат матеріалів на одиницю продукції.

Ефективне використання ресурсів є одним із ключових факторів успіху аграрного підприємства, оскільки забезпечує оптимальну організацію виробничих процесів і досягнення запланованих показників. В умовах

високої конкуренції на аграрному ринку та зростаючих вимог до якості продукції управління людськими ресурсами потребує комплексного підходу, який враховує як економічні, так і соціальні аспекти діяльності підприємства (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка ефективності використання ресурсів
підприємства, 2019-2023 рр.**

Показники	Роки					2023 р. до 2019 р. %
	2019	2020	2021	2022	2023	
Виробництво валової продукції – всього, тис. грн (у постійних цінах 2021 р.)	175550,2	146444,3	166043,7	126089,8	141396,5	80,5
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	4416,4	3867,0	4042,0	3069,4	3603,4	81,6
на 1 грн. основних засобів, грн	3,7	3,1	3,3	2,5	0,8	21,2
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	1090,4	1017,0	1121,9	888,0	1113,4	102,1
на 1 людину-годину, грн	499,1	528,7	505,9	496,3	414,8	83,1
Отримано валового доходу – всього, тис. грн	90535,0	100088,9	113727,9	93052,0	96521,1	106,6
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	2277,6	2643,0	2768,4	2265,1	2459,8	108,0
на 1 грн основних засобів, грн	1,9	2,1	2,3	1,8	0,5	28,5
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	562,3	667,3	748,2	624,5	720,3	128,1
на 1 людину-годину, грн	181,4	189,3	224,8	187,5	232,7	128,3
Отримано чистого доходу (збитку) – всього, тис. грн	-7339,6	18870,6	37211,7	8300,5	-6090,2	83,0
у т. ч.:						
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	-184,6	498,3	905,8	202,1	-155,2	84,1
на 1 грн. основних засобів, грн	-0,2	0,4	0,7	0,2	-0,03	17,1
на 1-го середньорічного працівника, тис. грн	-45,6	125,8	244,8	55,7	-45,4	99,7
на 1 людину-годину, грн	-14,7	35,7	73,6	16,7	-14,7	99,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз динаміки ефективності використання ресурсів підприємства (2019-2023 рр.), дає можливість зробити такі висновки. Загальний обсяг валової продукції скоротився на 19,5% порівняно з 2019 р., що свідчить про зниження ефективності використання ресурсів підприємства. На 100 га сільськогосподарських угідь його зниження становить 18,4%. Особливо значне падіння ефективності спостерігається у використанні основних засобів, де виробництво валової продукції зменшилося на 78,8% (з 3,7 до 0,8 грн на 1 грн основних засобів). Проте виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника залишилося стабільним (+2,1%), що свідчить про підтримання продуктивності працівників на сталому рівні.

У період 2019-2023 рр. валовий дохід зріс на 6,6%, що демонструє позитивну динаміку, незважаючи на падіння виробництва. На 100 га сільськогосподарських угідь валовий дохід зріс на 8%. Дохід на одного працівника показав значне зростання - на 28,1%, що свідчить про поліпшення продуктивності праці з точки зору фінансових результатів. На 1 люд.-годину валовий дохід зріс ще більше - на 28,3%.

Незважаючи на загальне зростання валового доходу, ефективність використання основних засобів значно знизилася - лише 28,5% від рівня 2019 р. (з 1,9 до 0,5 грн на 1 грн основних засобів).

У 2023 р. підприємство знову вийшло на негативний фінансовий результат, отримавши збиток у розмірі -6090,2 тис. грн. Це становить лише 83% від рівня 2019 р., коли збиток також був значним (-7339,6 тис. грн). На 100 га угідь чистий дохід знизився на 15,9%. Ефективність основних засобів у контексті чистого доходу впала на 82,9% (з -0,2 до -0,03 грн на 1 грн основних засобів). На 1 працівника та на 1 люд.-годину результати фактично повернулися до рівня 2019 р., показавши незначне зниження (99,7% та 99,9% відповідно).

Результативність продажів сільськогосподарської продукції є ключовим критерієм, що визначає ефективність діяльності підприємства, його фінансову стабільність та конкурентоспроможність на ринку. Оцінювання

результативності продажів базується на аналізі низки показників, які відображають як обсяг, так і якість реалізації продукції.

Таблиця 2.10

**Динаміка результативності продажу основних видів продукції
підприємства у 2023 р.**

Продукція	Виручка від реалізації продукції, тис. грн	Собівартість продукції, тис. грн	Прибуток, збиток, тис. грн	Рентабельність продажу, %
Пшениця	1646,7	2387,6	-740,9	-31,0
Кукурудза на зерно	8701,8	14278,5	-5576,7	-39,1
Ячмінь ярий	891,1	2739,5	-1848,4	-67,5
Жито	112,2	243,0	-130,8	-53,8
Просо	13397,2	9448,1	3949,1	41,8
Горох	273,3	683,4	-410,1	-60,0
Соя	3055,1	2687,7	367,4	13,7
Соняшник	37400,1	39005,5	-1605,4	-4,1
Ріпак	9613,8	7519,1	2094,7	27,9
М'ясо великої рогатої худоби	2025,1	3367,3	-1342,2	-39,9
М'ясо свиней	4500,8	6961,0	-2460,2	-35,3
Молоко	14904	13280,2	1623,8	12,2

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз динаміки результативності продажу основних видів продукції досліджуваного підприємства демонструє фінансові результати від продажу основних видів продукції, включаючи виручку, собівартість, прибуток або збиток, а також рівень рентабельності продажу.

Аналізуючи дані, можна виокремити ключові аспекти ефективності реалізації кожного виду продукції. Так найвищу рентабельність демонструє реалізація проса – 41,8 %, ріпаку - 27,9 %, сої – 13,7 %, та молока – 12,2 %, що вказує на конкурентоспроможність цих видів продукції на ринку.

Збитковими є результативність продажів зернових культур, продукції тваринництва та соняшнику, що свідчить про необхідність оптимізації

виробничих витрат, поліпшення умов збуту або перегляду цінової політики. Впроваджувати нові технології вирощування, зберігання та реалізації продукції. Підприємство повинно зосередити зусилля на розширенні ринку збуту для прибуткових видів продукції (проса, ріпаку, молока).

Висновки до розділу 2

1. Для дослідження було обрано один із аграрних кооперативів, розташований у сільській місцевості Полтавського району, Полтавської області.

Мета діяльності досліджуваного підприємства має дві основні складові. Перша полягає у веденні господарської діяльності, що включає вирощування, переробку та збут сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку.

Друга спрямована на забезпечення соціально-економічних інтересів як власника, так і колективу підприємства. Сфера діяльності охоплює оптову та роздрібну торгівлю сільськогосподарською продукцією, товарами власного виробництва та продуктами переробки. Крім того, підприємство займається комерційною реалізацією продовольчих і промислових товарів, закуплених у сторонніх постачальників.

2. Аналіз динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва досліджуваного підприємства за 2019-2023 рр., дає можливість зробити наступні висновки. Загальна вартість валової продукції в постійних цінах за період 2019-2023 рр. знизилася на 19,5%, що свідчить про зниження обсягів виробництва в реальному вираженні. Щодо вартості продукції рослинництва, то вона зменшилася на 17,1%, що вказує на зниження ефективності рослинницької діяльності, незважаючи на певні коливання в окремі роки. Досліджуваний показник в галузі тваринництва пережив значне падіння - на 31,9%, що свідчить про серйозні проблеми в галузі, ймовірно, пов'язані з внутрішніми факторами, такими як зниження виробничих обсягів,

епідемії чи зростання витрат. Вартість валової продукції в діючих цінах, також має тенденцію до зниження.

Загальна собівартість продукції збільшилася на 4,8%, що свідчить про зростання витрат на виробництво., в основному за рахунок галузі рослинництва. Водночас собівартість продукції тваринництва зменшилася на 38,4%, що може свідчити про певні успіхи в зниженні витрат у цій галузі або скорочення обсягів виробництва.

Валовий дохід по всьому підприємству за цей період зріс на 6,6%. Рослинництво показало значне зростання на 17,2%, що є позитивним показником ефективності виробництва в цій сфері, особливо на фоні зростання цін на сільськогосподарські культури. Валовий дохід тваринництва знизився на 19,1%, що свідчить про зниження ефективності виробництва в тваринництві.

Щодо прибутку (збитку), підприємство пережило негативний результат у 2019 та 2023 рр, що вказує на фінансові труднощі. У 2023 р. підприємство зазнало збитків у розмірі -6090,2 тис. грн, що на 83% менше, ніж у 2019 р. Рентабельність загального виробництва показала зниження, з -7,5% у 2019 р. до -5,9% у 2023 р.

3. Діяльність підприємства в період 2019-2023 рр. характеризується загальним зниженням ефективності використання сільськогосподарських земель. За аналізований період обсяг валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2021 р. скоротився на 18,4%, зокрема, у рослинництві - на 16%, а в тваринництві - на значні 31%. Виробництво зерна на 100 га ріллі суттєво скоротилося (лише 33,1% від рівня 2019 р.). Виробництво яловичини зменшилося на 42,7%, а молока - на 43,4%. Виробництво свинини, значно зросло (у 2,3 рази).

Фінансові результати демонструють нестабільність: зростання виручки на 8%, не компенсувало загального падіння прибутковості, так після значного зростання у 2020-2021 рр. спостерігається повернення до збитковості в 2023 р. (84,1% від рівня 2019 р.). Для підвищення ефективності

підприємству варто переглянути структуру виробництва та заходи з управління витратами.

4. Аналіз динаміки ефективності використання ресурсів підприємства (2019-2023 рр.), дає можливість зробити такі висновки. Загальний обсяг валової продукції скоротився на 19,5% порівняно з 2019 р., що свідчить про зниження ефективності використання ресурсів підприємства. На 100 га сільськогосподарських угідь його зниження становить 18,4%. Особливо значне падіння ефективності спостерігається у використанні основних засобів, де виробництво валової продукції зменшилося на 78,8% (з 3,7 до 0,8 грн на 1 грн основних засобів). Проте виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника залишилося стабільним (+2,1%), що свідчить про підтримання продуктивності працівників на сталому рівні.

У період 2019-2023 рр. валовий дохід зріс на 6,6%, що демонструє позитивну динаміку, незважаючи на падіння виробництва. На 100 га сільськогосподарських угідь валовий дохід зріс на 8%. Дохід на одного працівника показав значне зростання - на 28,1%, що свідчить про поліпшення продуктивності праці з точки зору фінансових результатів. На 1 люд.-годину валовий дохід зріс ще більше - на 28,3%. Незважаючи на загальне зростання валового доходу, ефективність використання основних засобів значно знизилася - лише 28,5% від рівня 2019 р. (з 1,9 до 0,5 грн на 1 грн основних засобів).

У 2023 р. підприємство знову вийшло на негативний фінансовий результат, отримавши збиток у розмірі -6090,2 тис. грн. Це становить лише 83% від рівня 2019 р., коли збиток також був значним (-7339,6 тис. грн). На 100 га угідь чистий дохід знизився на 15,9%. Ефективність основних засобів у контексті чистого доходу впала на 82,9% (з -0,2 до -0,03 грн на 1 грн основних засобів). На 1 працівника та на 1 люд.-годину результати фактично повернулися до рівня 2019 р., показавши незначне зниження (99,7% та 99,9% відповідно).

5. Аналіз динаміки результативності продажу основних видів продукції

досліджуваного підприємства демонструє фінансові результати від продажу основних видів продукції, включаючи виручку, собівартість, прибуток або збиток, а також рівень рентабельності продажу.

Аналізуючи дані, можна виокремити ключові аспекти ефективності реалізації кожного виду продукції. Так найвищу рентабельність демонструє реалізація проса – 41,8 %, ріпаку - 27,9 %, сої – 13,7 %, та молока – 12,2 %, що вказує на конкурентоспроможність цих видів продукції на ринку.

Збитковими є результативність продажів зернових культур, продукції тваринництва та соняшнику, що свідчить про необхідність оптимізації виробничих витрат, поліпшення умов збуту або перегляду цінової політики. Впроваджувати нові технології вирощування, зберігання та реалізації продукції. Підприємство повинно зосередити зусилля на розширенні ринку збуту для прибуткових видів продукції (проса, ріпаку, молока).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Шляхи управління підприємницькою діяльністю в умовах зростання економічної ефективності

Проблема підвищення ефективності управління підприємствами займає ключове місце в умовах розвитку ринкової економіки України. Вирішення цієї проблеми безпосередньо впливає на позиції підприємства у виробничій сфері, його фінансову стабільність і конкурентоспроможність на ринку. Для науки та практики управління важливо зосередитися на питаннях вдосконалення управлінських процесів з метою забезпечення ефективного та стійкого функціонування підприємств у довгостроковій перспективі. Таким чином, розробка практичних рекомендацій для оцінки ефективності управління стає надзвичайно актуальною.

Досягнення високих показників господарської діяльності підприємств стає можливим завдяки ідентифікації та усуненню негативних чинників, а також активізації позитивних, зокрема шляхом удосконалення організаційної структури, оптимізації виробничого потенціалу та впровадження інноваційних технологій. Реалізація внутрішніх і зовнішніх факторів,

спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємств, забезпечить не лише економічний, але й соціальний ефект (рис. 3.1).

Аграрне підприємство повинно здійснювати постійний моніторинг використання внутрішніх факторів шляхом розробки та етапного впровадження програми підвищення ефективності своєї діяльності, водночас враховуючи вплив зовнішніх факторів. Ефективність господарської діяльності визначається обмеженим набором показників, але на кожен із них впливає ціла низка чинників.

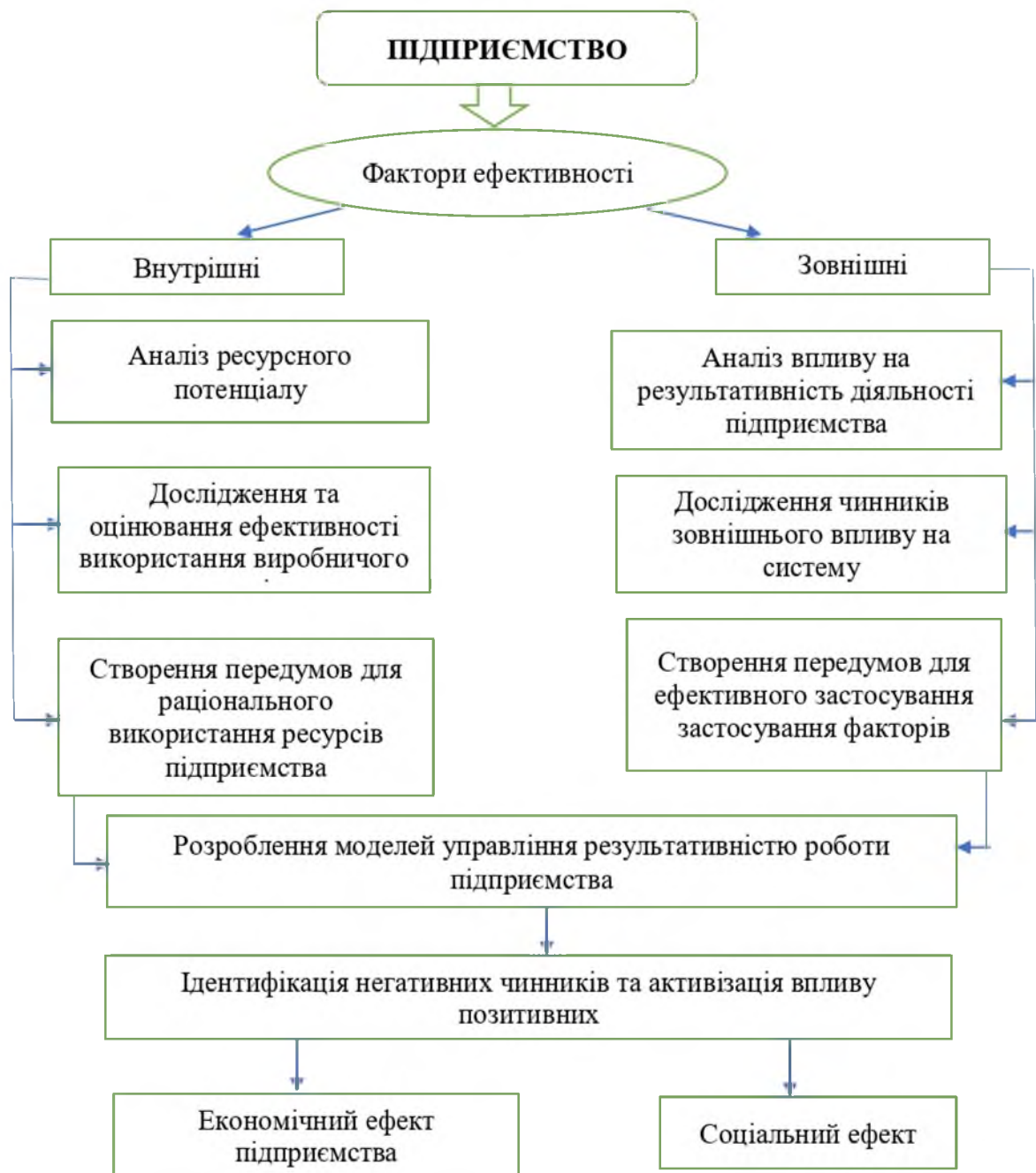

Рис. 3.1. Механізм впровадження заходів для підвищення ефективності роботи аграрного підприємства

Аналізуючи напрямки та заходи підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства, виникає потреба у конкретизації ключових напрямків і використанні основних внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на підвищення ефективності діяльності підприємств цієї галузі. Серед них варто виокремити:

1. Технології. Технологічні інновації, зокрема сучасні методи автоматизації та інформаційних технологій, мають найбільший вплив на рівень та динаміку ефективності виробництва продукції (надання послуг).

2. Управлінські процеси. Процес управління має бути постійним, нерівномірним, циклічним, послідовним, а також поєднувати змінність і сталість. Він складається з окремих управлінських циклів, кожен з яких можна розглядати як набір самостійних операцій. Цими операціями є збір і передача інформації про об'єкт управління, її обробка та аналіз, розробка управлінського рішення на основі аналізу, передача рішення на об'єкт управління і його реалізація, а також порівняння результатів з планованими показниками. Ключовими елементами управління підприємством є стратегії, структура, системи, стиль управління, узгодженість цінностей, склад персоналу та рівень навичок.

3. Матеріальні ресурси. Матеріали та енергія сприяють підвищенню ефективності діяльності, коли вирішуються питання ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції, а також раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами постачання.

4. Трудові ресурси. Основним джерелом і вирішальним чинником підвищення ефективності є працівники – керівники, менеджери, спеціалісти, робітники. Професійні якості працівників, а також підвищення продуктивності їхньої праці значною мірою залежать від ефективної

мотивації на підприємстві та створення сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

5. Система. Єдність трудового колективу, ефективне делегування відповідальності та чітко встановлені норми управління визначають належну організацію діяльності підприємства, що забезпечує необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів, а отже, підвищує рівень ефективності (продуктивності) будь-якої складної виробничо-господарської системи [41].

Для розвитку підприємницької діяльності з підвищенням економічної ефективності ми пропонуємо вирощування лохини як високорентабельного та перспективного напрямку агробізнесу. Лохина має стабільно високий попит як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, що забезпечує постійний збут продукції за конкурентними цінами. Попит на лохину в Україні та Європі стабільно зростає через її корисні властивості та використання в кулінарії, дієтичному харчуванні, фармацевтиці. Основні ринки збуту - супермаркети, оптові бази, ресторани, а також експорт (Польща, Німеччина, Нідерланди).

Завдяки впровадженню сучасних агротехнологій та використанню високоякісного посадкового матеріалу, вирощування лохини сприяє оптимізації витрат і досягненню високих показників урожайності. Це дозволяє не лише забезпечити швидку окупність інвестицій, але й створити стійке джерело доходу для підприємства.

Мета проекту – створення високорентабельного підприємства з вирощування лохини на площі 5 га. Лохина є популярною ягодою на ринку завдяки високій харчовій цінності, попиту як на внутрішньому ринку, так і для експорту. Головними параметрами проекту є показники площі, інвестиції, прогнозований урожай, рівень рентабельності, та термін окупності, (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Ключові параметри проекту з вирощування ягід лохини в підприємстві 2025 р.

Показники	Їх кількість
Площа, га	5
Інвестиції, млн грн	2-2,5
Очікуваний урожай, т/га (на третій рік)	7-10
Рентабельність, %	25-35
Термін окупності, років	4-5

Площа у 5 га є оптимальною для середнього підприємства. Вона дозволяє забезпечити високий рівень контролю за процесами вирощування, а також економію на масштабах при закупівлі саджанців, добрив та обладнання.

Обсяг початкових інвестицій у 2-2,5 млн грн включає витрати на підготовку ґрунту, саджанці, систему зрошення, добрива та інше необхідне обладнання. Цей рівень вкладень відповідає сучасним реаліям ринку для такого типу проектів і є доступним для підприємців із середнім капіталом.

Очікуваний урожай 7-10 тонн з 1 га на третій рік є дуже конкурентоспроможним показником. Це свідчить про використання сучасних сортів лохини з високим потенціалом врожайності та впровадження ефективних технологій догляду. Рентабельність у діапазоні 25-35% є показником успішності проекту. Це означає, що бізнес здатен приносити значний прибуток після виходу на повну виробничу потужність.

Термін окупності 4-5 років відповідає стандартним строкам для аграрних проектів у галузі ягідництва. Враховуючи стабільний попит на лохину, досягнення цього показника виглядає реалістичним.

Проект має високий потенціал економічної ефективності завдяки:

- раціональному використанню площі,
- високій урожайності,
- швидкому виходу на прибутковість.

При ефективному управлінні та грамотному маркетингу вирощування лохини на 5 га здатне забезпечити стабільний прибуток і довгостроковий розвиток підприємства.

Показники ефективності впровадження проекту включають його конкурентні переваги, а саме:

- висока якість ягід.
- сертифікація (GlobalG.A.P.).
- використання сучасних агротехнологій.

Вимоги до технологічного процесу:

- Кислотність ґрунту (рН): 4,0-5,5.
- Добра освітленість та захист від сильних вітрів.
- Розкислення, дренаж, внесення органічних добрив.
- Схема посадки: 3 м міжряддя, 0,8-1 м між рослинами.
- Полив: Краплинне зрошення з використанням фертигації
- Мульчування сосною корою.
- Контроль шкідників (біологічні методи).
- Ручний збір для збереження якості

Для посадки слід використати посівний матеріал, враховуючи високопродуктивні сорти лохини, а саме: Дюк, Блюкроп, Спартан.

Таблиця 3.2

**Організаційний план впровадження проекту з вирощування ягід
лохини в підприємстві 2025 р.**

Показники	Кількість та вартість
Кількість працівників, з них:	
Постійні	2-3 (агроном, технік).
Сезонні	15-20 для збору урожаю
Необхідне обладнання, в т.ч. Система зрошення	~300,000 грн
Обприскувач	~50,000 грн
Охолоджувачі для зберігання ягід	~500,000 грн

Як висновок , слід відмітити, що в проекті використання агронома і техніка забезпечує професійний контроль за агротехнічними процесами,

обслуговуванням обладнання та управлінням проектом. Такий мінімальний штат дозволяє оптимізувати постійні витрати, зберігаючи при цьому ефективність управління. Основне залучення сезонних працівників відбуватиметься під час збору урожаю, що є доцільним, враховуючи ручний характер роботи для збереження якості ягід. Сезонні працівники – це 15-20 осіб.

Краплинна система є ключовою інвестицією, оскільки забезпечує ефективний розподіл води та добрив, що впливає на якість і врожайність лохини. Сама система зрошення коштує ~300,000 грн, обприскувач ~50,000 грн. Доступна за вартістю техніка для захисту рослин від шкідників та хвороб.

Механізація обприскування знижує витрати на ручну працю.

Використання холодильного обладнання збільшує термін реалізації ягід, що мінімізує втрати. Охолоджувачі для зберігання ягід коштують ~500,000 грн. Основні статті витрат на реалізацію проекту представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Статті витрат на впровадження проекту з вирощування ягід
лохини в підприємстві 2025 р.**

Статті витрат	Сума (грн)
Підготовка ґрунту	200,000
Закупівля саджанців	1,000,000
Установка системи зрошення	300,000
Добрива і ЗЗР	200,000/рік
Операційні витрати	150,000/рік

Дослідивши статті витрат реалізації представленого проекту, ми можемо зробити висновки. Найбільша частка витрат припадає на одноразові інвестиції (саджанці, ґрунт, зрошення), що виправдано для довгострокових проєктів.

Операційні витрати (350,000 грн) є невисокими, що сприяє швидкій окупності представленого проекту, а це 4-5 років.

Впровадження проекту з вирощування лохини забезпечує високий рівень доходу, особливо після виходу плантації на повну потужність. Завдяки стабільному попиту, конкурентним цінам і високій урожайності, лохина є культурою, що гарантує рентабельність та довгостроковий розвиток підприємства (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Очікувані доходи від впровадження проекту з вирощування ягід
лохини в підприємстві 2025 р.**

Рік	Урожай (т)	Ціна за 1 кг (грн)	Дохід (грн)
3-й рік	1	150	150,000
4-й рік	3	150	450,000
5-й рік	8	150	1,200,000
6-й рік	10	150	1,500,000

Показники табл. 3.4, дають можливість стверджувати, що на третій рік, урожай становить 1 тонну, що є типовим для початкового етапу, коли рослини перебувають у стадії адаптації. Дохід – 150,000 грн. Четвертий рік, урожайність зростає до 3 тонн, що дозволяє збільшити дохід до 450,000 грн. Поступове зростання показує стабільний розвиток плантації. П'ятий рік: вихід на промислову продуктивність – урожайність досягає 8 тонн, що приносить дохід у 1,200,000 грн. Шостий рік: максимальна продуктивність плантації – 10 тонн, із доходом 1,500,000 грн.

2. Щодо цінової політики, то вона є стабільною по 150 грн/кг, вказує на преміальність продукції та орієнтацію на ринки з високим попитом.

Сумарний дохід за чотири роки становить 3,300,000 грн. Ці кошти забезпечують поступове покриття початкових інвестицій (2-2,5 млн грн) та формують основу для рентабельної діяльності підприємства.

Проект вирощування лохини на 5 га є перспективним за умови правильного підходу до технології вирощування та маркетингу. Очікуваний чистий прибуток після окупності становитиме 500-800 тис. грн на рік.

Проект демонструє високу економічну ефективність із позитивною динамікою доходів, що підтверджує його привабливість для реалізації.

3.2. Моделювання та прогнозування впливу основних факторів ресурсного забезпечення на ефективність підприємницької діяльності

Актуальність теми розвитку підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності спонукає до вивчення, дослідження, аналізу, прогнозування факторних ознак та результативного показника з використанням економіко-математичних методів та моделей, як інструменту цифрової трансформації та обробки статистичних даних для отримання оптимальних результатів діяльності аграрного підприємства.

Спочатку визначимо та коротко охарактеризуємо факторні ознаки та результативний показник дослідження. Вивчення, дослідження, аналіз факторних ознак та результативний показник проводимо за останні п'ять років на основі бухгалтерської, фінансової звітності, інтернет джерел та особистих доробок і спостережень.

Факторами в даному дослідженні виступають:

- коефіцієнт придатності основних засобів, %;
- коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, %;
- рівень якості продукції, %;
- коефіцієнт плинності кадрів, %.

Результативною ознакою є валовий дохід, тис грн., як властивість ефективності діяльності аграрного підприємства.

Факторні ознаки є відносними величинами та охоплюють практично весь спектр впливу на результативність діяльності аграрного підприємства.

Інструментом у дослідженні факторних ознак та результативного показника використовуємо економіко-математичні методи та моделі для обробки статистичних даних та отримання оптимальних результатів діяльності аграрного підприємства.

Для вивчення, дослідження, аналізу і подальшого прогнозування впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства використовуємо економіко-математичні методи та моделі лінійного і нелінійного характеру, зокрема множинну лінійну та нелінійні виробничі регресії.

Залежності лінійного характеру описуються множинною лінійною виробничою функцією типу:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n. \quad (3.1)$$

В економічному дослідженні та моделюванні зустрічаються моделі, які відображають економічні процеси у вигляді нелінійної залежності. Якщо між економічними явищами існують нелінійні відношення, то вони виражаються за допомогою відповідних нелінійних функцій.

Розрізняють два класи нелінійних виробничих регресій:

1) нелінійні відносно пояснюючих змінних, однак лінійні по параметрам, що оцінюються;

2) нелінійні по параметрам, що оцінюються.

Клас нелінійних виробничих регресій відносно пояснюючих змінних, однак лінійних по параметрам, що оцінюються, включає рівняння, в яких залежна змінна лінійно пов'язана з параметрами. Прикладом таких виробничих регресій можуть бути:

- поліноми різних ступенів:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1x_1 + a_2x_1^2 + a_3x_1^3 \dots + a_mx_{m1}^m + U \quad (3.2)$$

- рівностороння гіпербола

$$\hat{Y} = a_0 + \frac{b}{x} + U \quad (3.3.)$$

При оцінці параметрів регресії, нелінійних по пояснюючим змінним, використовується метод заміни змінних. Суть його полягає в заміні нелінійних пояснюючих змінних новими лінійними змінними, в результаті чого нелінійна регресія зводиться до лінійної. До нової, перетвореної регресії може бути застосований звичайний МНК (метод найменших квадратів).

У випадку поліноміальної моделі з декількома пояснючими змінними:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_1^2 + a_4x_1x_2 + a_5x_2^2 + \dots + U \quad (3.4)$$

заміна $z_1 = x_1^2$, $z_2 = x_1x_2$, $z_3 = x_2^2$, ... призводить до лінійної регресійної моделі.

До класу виробничих регресій, нелінійних по параметрам, що оцінюються, відносяться рівняння, в яких залежна змінна нелінійно пов'язана з параметрами. Виробничими регресіями такого класу є функції:

- степенева:

$$\hat{Y} = a_0x_1^{b_1}x_2^{b_2}; \quad (3.5)$$

- показникова:

$$\hat{Y} = a_0 \cdot a_1^{x_1}a_2^{x_2}; \quad (3.6)$$

- експоненціальна:

$$\hat{Y} = e^{a+b_1x_1+b_2x_2} \quad (3.7)$$

- напівлогарифмічна функція:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1\ln x_1 + a_2\ln x_2 + \dots + a_p\ln x_p + U \quad (3.8)$$

- зворотна функція:

$$\hat{Y} = \frac{1}{a_0+a_1x_1+a_2x_2+\dots+a_px_p+U} \quad (3.9)$$

де $a_0, a_1, \dots, a_p$ - параметри функцій.

В економічному дослідженні та моделюванні при виборі функції регресії слід враховувати простоту оцінки її параметрів, можливість їх інтерпретації. Як зазначалось раніше всі нелінійні функції є внутрішньо лінійними, тобто їх можна перетворити в лінійну форму. Оцінка параметрів внутрішньо лінійних функцій здійснюється шляхом застосування МНК (методу найменших квадратів) до лінеаризованої форми нелінійної функції.

Лінеаризація полягає в наступних перетвореннях:

– напівлогарифмічна функція (3.8) після лінеаризації шляхом логарифмування набирає вигляду:

$$\ln \hat{Y} = \ln a_0 + a_1 \ln x_1 + a_2 \ln x_2 + \dots + a_p \ln x_p + U \quad (3.8)$$

При введенні нових змінних для логарифмування величин:

$$\ln \hat{Y} = \hat{Y}; \ln a_0 = a_0; \ln a_1 = a_1; \ln x_1 = x_1; \ln a_2 = a_2; \ln x_2 = x_2; \ln x_p = x_p;$$

Внаслідок перетворень і зведення множинної нелінійної напівлогарифмічної виробничої функції до множинної лінійної функції отримаємо вираз:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + \dots + a_n X_n \quad (3.10)$$

– зворотна функція (9) полягає в наступних перетвореннях:

$$\frac{1}{\hat{Y}} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_p x_p + U \quad (3.11)$$

$$\frac{1}{\hat{Y}} = \hat{Y} \quad (3.12)$$

Після перетворень і зведення множинної нелінійної зворотної виробничої функції до множинної лінійної функції отримаємо вираз:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + \dots + a_n X_n \quad (3.13)$$

В подальшому розрахунку економетричний аналіз нелінійних функцій: оцінка параметрів та їх значимості, важливості функції в цілому, прогнозування, розрахунок показників тісноти зв'язку ведеться по лінеаризованим формам регресій.

Вибір аналітичної форми дослідження моделі може здійснюватися на основі апріорної інформації про залежність факторних ознак та результативного показника.

Вивчення, дослідження, аналіз, моделювання та подальше прогнозування впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства за останні п'ять років проводимо з використанням:

- множинної лінійної виробничої функції (3.1);
- множинної напівлогарифмічної виробничої функції (3.8);
- множинної зворотної виробничої функції (3.9).

Вхідні статистичні дані сформовані попередньо в розділі 2. Розрахунки проводимо за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel, вбудованих статистичних, математичних функцій та масивів, а саме CORREL; MDETERM, MINVERSE, CHINV, TRANSPOSE, MMULT, FINV та LINEST та надбудови Аналіз даних→Регресія.

Дослідження, вивчення, аналіз, моделювання та прогнозування факторних ознак та результативного показника проводимо в декілька етапів.

На початковому етапі приводимо факторні ознаки та результативний показник до математичного вигляду для подальшого розрахунку множинної лінійної та нелінійних регресій, основних статистичних показників та коефіцієнтів:

- фіктивний фактор, X_0 , який є обов'язковим при обчисленні множинної лінійної та нелінійних регресій;
- коефіцієнт придатності основних засобів, %, X_1 ;
- коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, %, X_2 ;
- рівень якості продукції, %, X_3 ;
- коефіцієнт плинності кадрів, %, X_4 ;
- валовий дохід, тис грн., Y .

Так як маємо лінійну та нелінійні виробничі регресії, то для нелінійних виробничих регресій: напівлогарифмічної та зворотної, проводимо лінеарізацію статистичних даних основних факторних ознак та результативного показника, що полягає, як зазначалось раніше, в заміні нелінійних змінних новими лінійними змінними, в результаті чого нелінійна регресія зводиться до лінійної (Додаток Б).

Отже, за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel, вбудованих статистичних, математичних функцій приведено множинні нелінійні виробничі функції до лінійного виду для подальшої обробки та розрахунку впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства за останнє п'ятиріччя. Далі проводимо нормалізацію факторних ознак основних факторів по трьох функціях за останні п'ять років

з метою подальшого розрахунку матриці та перевірки явища мультиколінеарності за алгоритмом методу Фаррара-Глобера (Додаток Б).

При дослідженні множинної лінійної та нелінійних моделей проводимо перевірку мультиколінеарності за алгоритмом методу Фаррара-Глобера. Термін «мультиколінеарність» означає, що в множинній регресійній моделі дві або більше незалежних змінних (факторів) пов'язані між собою лінійною залежністю або, іншими словами, мають високий ступінь кореляції.

Якщо, розрахункове значення мультиколінеарності більше його критичного значення, то можна зробити висновок про існування загальної мультиколінеарності матриці факторів (табл. 3.6).

Враховуємо, що явище мультиколінеарності в економетричному аналізі є негативним і його необхідно позбуватися. Для цього на наступному етапі дослідження розраховуємо парні коефіцієнти кореляції.

Таблиця 3.6

Результати застосування виробничих функцій

Множинна лінійна виробнича регресія $\hat{Y} = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n$ Явище мультиколінеарності відсутнє	$X_i^2=0,48$	$X_i^{2kp}=9,49$
Напівлогарифмічна множинна виробнича функція: $\hat{Y} = a_0 + a_1 \ln x_1 + a_2 \ln x_2 + \dots + a_p \ln x_p + U$ Явище мультиколінеарності відсутнє	$X_i^2=2,34$	$X_i^{2kp}=9,49$
Зворотна множинна виробнича функція $\hat{Y} = \frac{1}{a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_px_p + U}$ Явище мультиколінеарності відсутнє	$X_i^2=2,87$	$X_i^{2kp}=9,49$

Парні коефіцієнти кореляції вказують вплив основних досліджуваних факторів на показник Y , тобто валовий дохід аграрного підприємства. Одержані залежності оцінюють за рівнем показників тісноти зв'язку. Якщо їх абсолютна величина менша 0,3 – зв'язок слабкий; коли вона в межах 0,3-0,7 – середній, якщо більше 0,7 – тісний і коли абсолютна величина дорівнює 1 – то це вказує на практично-функціональний зв'язок.

Характеризуючи парні коефіцієнти кореляції, то можна простежити, що при дослідженні трьох виробничих функцій кожен із факторних ознак суттєво впливає на валовий дохід аграрного підприємства (табл. 3.7)

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що парні коефіцієнти кореляції є якісним і обґрунтованим на основі вбудованої статистичної функції CORREL, позитивно корелюють та справляють значний вплив на результативний показник Y – валовий дохід аграрного підприємства.

Враховуючи, явище мультиколінеарності, яке є негативним і його необхідно позбутися шляхом виключення одного із досліджуваних факторних ознак, парний коефіцієнт кореляції якого є найменшим, ми все ж таки жоден фактор не виключаємо із подальшого аналізу, моделювання та прогнозування, адже парні коефіцієнти кореляції є високими, якісними та обґрунтованими і задача нашого дослідження є максимальне вивчення впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства.

Таблиця 3.7

Дослідження парних коефіцієнтів кореляції впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства, 2019-2023 рр.

Множинна лінійна та нелінійні виробничі регресії	Множинна лінійна виробнича регресія $\hat{Y} = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n$	Напівлогарифмічна множинна виробнича функції: $\hat{Y} = a_0 + a_1 \ln x_1 + a_2 \ln x_2 + \dots + a_p \ln x_p + U$	Зворотна множинна виробнича функція $\hat{Y} = \frac{1}{a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_px_p + U}$
Результативний показник: валовий дохід, тис грн., Y			
Коефіцієнт придатності основних засобів, %, X_1	$r_{YX1}=0,66$. Середній прямий зв'язок та посередній вплив цього фактора на показник	$r_{YX1}=0,86$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник	$r_{YX1}=0,72$. Тісний прямий зв'язок та значний вплив цього фактора на показник
Коефіцієнт оборотності	$r_{YX2}=0,73$. Тісний прямий	$r_{YX2}=0,88$. Тісний прямий зв'язок та	$r_{YX2}=0,75$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора

оборотного капіталу, %, X_2	зв'язок та значний вплив цього фактора на показник	суттєвий вплив цього фактора на показник	на показник
Рівень якості продукції, %, X_3	$r_{YX_3}=0,84$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник	$r_{YX_3}=0,96$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник	$r_{YX_3}=0,80$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник
Коефіцієнт плінності кадрів, %, X_4	$r_{YX_4}=0,95$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник	$r_{YX_4}=0,83$. Тісний прямий зв'язок та суттєвий вплив цього фактора на показник	$r_{YX_4}=0,73$. Тісний прямий зв'язок та значний вплив цього фактора на показник

Далі етап проведення розрахунків транспонованої матриці, добутку матриць, коефіцієнтів рівняння множинної лінійної та нелінійних виробничих функцій для визначення теоретичних та прогнозного значень результативного показника діяльності аграрного підприємства.

В результаті обчислень множинна виробнича лінійна та нелінійні регресії отримані параметри рівнянь, які зазначалось попередньо, розраховуються методом найменших квадратів. Кожний коефіцієнт рівняння вказує на ступінь впливу відповідного фактора на результативний показник при фіксованому положенні решти факторів, тобто як зі зміною окремого фактора на одиницю змінюється результативний показник Вільний член рівняння множинної регресії економічного змісту не має.

Отже, одержані параметри множинної лінійної та нелінійних виробничих функцій впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства дають можливість сформулювати рівняння виробничих регресій в явному вигляді (табл.3.8)

Таблиця 3.8

Рівняння множинної лінійної та нелінійних виробничих функцій впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства, в загальному та явному вигляді, 2019-2023 рр.

Множинна лінійна виробнича регресія $\hat{Y} = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n.$	Множинна лінійна виробнича регресія $\hat{Y}_1 = -168302,21 + 235,27X_1 + 8491,22X_2 + 287968,80X_3 - 7034,54X_4$
Напівлогарифмічна множинна виробнича функція: $\hat{Y} = a_0 + a_1 \ln x_1 + a_2 \ln x_2 + \dots + a_p \ln x_p + U$	Приведена до лінійного вигляду $\text{LN} \hat{Y}_1 = 11,41 + 11,51Z_1 + 11,64Z_2 + 11,44Z_3 + 11,48Z_4$ Напівлогарифмічна множинна виробнича функція $\hat{Y}_1 = 90535,00 + 100088,90 \text{LN} X_1 + 113727,90 \text{LN} X_2 + 93052,00 \text{LN} X_3 + 96521,00 \text{LN} X_4$
Зворотна множинна виробнича функція $\hat{Y} = \frac{1}{a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_px_p + U}$	Зворотна множинна виробнича функція $\hat{Y}_1 = 1 / (0,0024 + 0,0041X_1 - 0,0080X_2 - 0,0020X_3 - 0,00025X_4)$

В результаті обробки даних отримані загальні коефіцієнти детермінації для трьох виробничих функцій (табл. 3.9)

Таблиця 3.9

Аналітична характеристика коефіцієнтів детермінації множинної лінійної та нелінійних виробничих функцій впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства, 2019-2023 рр.

Множинна лінійна виробнича регресія $\hat{Y}_1 = -168302,21 + 235,27X_1 + 8491,22X_2 + 287968,80X_3 - 7034,54X_4$	$R^2 = 1,00$ Загальний коефіцієнт детермінації говорить про практично-функціональний зв'язок між основними факторами та результативним показником, а також, що варіація результативного показника на 100% зумовлюється досліджуваними факторами, введеними в кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник – валовий дохід підприємства. Модель якісна.
Напівлогарифмічна множинна виробнича функція $\hat{Y}_1 = 90535,00 + 100088,90 \text{LN} X_1 + 113727,90 \text{LN} X_2 + 93052,00 \text{LN} X_3 + 96521,00 \text{LN} X_4$	$R^2 = 0,99$ Загальний коефіцієнт детермінації говорить про тісний прямий зв'язок між основними факторами та результативним показником, а також, що варіація результативного показника на 99,09% зумовлюється досліджуваними факторами, введеними в кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник – валовий дохід підприємства.. Модель якісна.
Зворотна множинна виробнича функція $\hat{Y}_1 = 1 / (0,0024 + 0,0041X_1 - 0,0080X_2 - 0,0020X_3 - 0,00025X_4)$	$R^2 = 1,00$ Загальний коефіцієнт детермінації говорить про практично-функціональний зв'язок між основними факторами та результативним показником, а також, що варіація результативного показника на 100%

	зумовлюється досліджуваними факторами, введеними в кореляційну модель. Це означає, що вибрані фактори суттєво впливають на досліджуваний показник – валовий дохід підприємства. Модель якісна.
--	--

З метою визначення якості розрахованої моделі, проведено аналіз F-критерію Фішера, шляхом порівняння розрахункового та табличного значення F-критерію Фішера, якщо його розрахункове значення більше табличного, модель адекватна, якісна та прогнозована. В результаті чого множинні лінійну та нелінійні економетричні моделі із надійністю $R=0,95$ можна вважати адекватними експериментальним даним і на підставі прийнятих моделей можна проводити економічний аналіз та прогнозування результативного показника аграрного підприємства.

Наступний етап – порівняльний аналіз статистичних параметрів та коефіцієнтів множинних лінійної та нелінійних виробничих регресій впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства за останні п'ять років використовуємо вбудовану статистичну функцію LINEST та засіб Аналіз даних→Регресія, який є надбудовою електронних таблиць Microsoft Excel.

В результаті можна зробити висновок, що використання вбудованих статистичних функцій та надбудови Аналіз даних→Регресія електронних таблиць Microsoft Excel для автоматизації, порівняння, ідентичності, оптимізації обробки та аналізу впливу основних досліджуваних факторів на показник валового доходу аграрного підприємства є альтернативним оптимальним рішенням у економіко-математичному моделюванні.

Наступний етап – аналіз коефіцієнта еластичності, що розраховується для кожного із факторів. Коефіцієнт еластичності показує на скільки відсотків зміниться показник, якщо фактор зміниться на 1 %. В нашому дослідженні впливу основних факторів ресурсного забезпечення на валовий дохід аграрного підприємства за останні п'ять років коефіцієнт еластичності

коливається: відбувається зростання та зниження його значення, що вказує на динамічні процеси в діяльності аграрного підприємства (Додаток Б).

Етап прогнозування факторних ознак та результативного показника передбачає використання вбудованих статистичних функцій TREND і FORECAST електронних таблиць Microsoft Excel, а для розрахунку теоретичних та прогнозного значень валового доходу аграрного підприємства рівняння множинної лінійної та нелінійних виробничих регресій. Визначаємо прогнозні факторні ознаки на 2025 р. (Додаток Б).

- коефіцієнт придатності основних засобів 61,98%, зростання на 1,48 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт оборотності оборотного капіталу 1,47%, зростання на 0,04 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- рівень якості продукції 0,87% зростання на 0,02 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт плинності кадрів 0,89%, зниження на 0,01 в.п. у порівнянні з 2023 р.

Слід зробити висновок про якість прогнозованих факторних ознак впливу на валовий дохід аграрного підприємства 2025 р. Це може бути оптимістичним прогнозом для подальшого розвитку та ефективної діяльності підприємства. Необхідно зазначити, що прогнозні значення однаково визначені для трьох виробничих регресій: множинної лінійної виробничої регресії, напівлогарифмічної множинної виробничої регресії та зворотної множинної виробничої регресії.

Далі, проводимо розрахунок теоретичних та прогнозного значень валового доходу аграрного підприємства з використанням рівнянь множинної лінійної та нелінійних виробничих регресій (Додаток Б).

Внаслідок розрахунку спостерігаємо та порівнюємо прогнозні значення валового доходу аграрного підприємства, як результативного показника діяльності обчислені трьома множинними виробничими регресіями. Результативний показник зростає це може бути позитивним явищем під

впливом досліджуваних факторних ознак та іншими прямими та побічними факторами зовнішнього та внутрішнього характеру.

Таблиця 3.10

Результати застосування множинних розрахунків теоретичних та прогнозного значень валового доходу аграрного підприємства з використанням рівнянь множинної лінійної та нелінійних виробничих регресій

Множинна виробнича регресія	лінійна	валовий дохід 104132,73 тис. грн.	зростання на 7611,73 тис. грн. у порівнянні з 2023 р.
Напівлогарифмічна множинна функція	виробнича	валовий дохід 100759,00 тис. грн.	зростання на 4238,00 тис. грн. у порівнянні з 2023 р.
Зворотна множинна виробнича функція		валовий дохід 103995,74 тис. грн.	зростання на 7474,74 тис. грн. у порівнянні з 2023 р.

Найкращою множинною виробничою моделлю є множинна лінійна виробнича регресія, найбільший валовий дохід у порівнянні з іншими множинними регресіями, але зважаємо, що дане вивчення, дослідження, аналіз, моделювання та прогнозування ґрунтується на статистичних даних і економіко-математичних методах та моделях (Додаток Б).

Графічно множинні лінійну та нелінійні виробничі регресії зростання валового доходу аграрного підприємства, як результативного показника діяльності суб'єкта господарювання представлено в Додатку Б, де позначено фактичне, теоретичне та прогнозне значення результативного показника за останній досліджуваний період та на перспективу.

Узагальнюючи проведене дослідження, слід зазначити, що використання економіко-математичних методів та моделей, зокрема множинних виробничих регресій в системі підвищення економічної ефективності суб'єктів господарювання дає позитивний результат в комплексі можливих комбінацій оптимального використання ресурсів та

проектних ідей для більш технологічно та економічно ефективного процесу виробництва на коротко- і довгостроковий період.

Висновки до розділу 3

1. Проблема підвищення ефективності управління підприємствами займає ключове місце в умовах розвитку ринкової економіки України. Вирішення цієї проблеми безпосередньо впливає на позиції підприємства у виробничій сфері, його фінансову стабільність і конкурентоспроможність на ринку.

2. Досягнення високих показників господарської діяльності підприємств стає можливим завдяки ідентифікації та усуненню негативних чинників, а також активізації позитивних, зокрема шляхом удосконалення організаційної структури, оптимізації виробничого потенціалу та впровадження інноваційних технологій. Реалізація внутрішніх і зовнішніх факторів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємств, забезпечить не лише економічний, але й соціальний ефект.

Аграрне підприємство повинно здійснювати постійний моніторинг використання внутрішніх факторів шляхом розробки та етапного впровадження програми підвищення ефективності своєї діяльності, водночас враховуючи вплив зовнішніх факторів

3. Для розвитку підприємницької діяльності з підвищенням економічної ефективності ми пропонуємо вирощування лохини як високорентабельного та перспективного напрямку агробізнесу. Мета проекту – створення високорентабельного підприємства з вирощування лохини на площі 5 га. Лохина є популярною ягодою на ринку завдяки високій харчовій цінності, попиту як на внутрішньому ринку, так і для експорту.

Дослідивши статті витрат реалізації представленого проекту, ми можемо зробити висновки. Найбільша частка витрат припадає на одноразові

інвестиції (саджанці, ґрунт, зрошення), що виправдано для довгострокових проєктів.

Операційні витрати (350,000 грн) є невисокими, що сприяє швидкій окупності представленої проєкту, а це 4-5 років.

Даний проєкт забезпечує високий рівень доходу, особливо після виходу плантації на повну потужність. Завдяки стабільному попиту, конкурентним цінам і високій урожайності, лохина є культурою, що гарантує рентабельність та довгостроковий розвиток підприємства.

Розрахункові дані надають можливість стверджувати, що на перший рік, урожай становить 1 тону, що є типовим для початкового етапу, коли рослини перебувають у стадії адаптації. Дохід – 150,000 грн. Другий рік, урожайність зростає до 3 тонн, що дозволяє збільшити дохід до 450,000 грн. Поступове зростання показує стабільний розвиток плантації. Третій рік: вихід на промислову продуктивність – урожайність досягає 8 тонн, що приносить дохід у 1,200,000 грн. Четвертий рік: максимальна продуктивність плантації – 10 тонн, із доходом 1,500,000 грн.

3. Актуальність теми розвитку підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності спонукає до вивчення, дослідження, аналізу, прогнозування факторних ознак та результативного показника з використанням економіко-математичних методів та моделей, як інструменту цифрової трансформації та обробки статистичних даних для отримання оптимальних результатів діяльності аграрного підприємства.

Етап прогнозування факторних ознак та результативного показника передбачає використання вбудованих статистичних функцій TREND і FORECAST електронних таблиць Microsoft Excel, а для розрахунку теоретичних та прогнозного значень валового доходу аграрного підприємства рівняння множинної лінійної та нелінійних виробничих регресій. Аналіз прогнозних факторів на 2025 р. дає можливість стверджувати про покращення показників:

- коефіцієнт придатності основних засобів 61,98%, зростання на 1,48 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт оборотності оборотного капіталу 1,47%, зростання на 0,04 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- рівень якості продукції 0,87% зростання на 0,02 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт плинності кадрів 0,89%, зниження на 0,01 в.п. у порівнянні з 2023 р..

ВИСНОВКИ

1. Для дослідження було обрано один із аграрних кооперативів, розташований у сільській місцевості Полтавського району, Полтавської області.

Мета діяльності досліджуваного підприємства має дві основні складові. Перша полягає у веденні господарської діяльності, що включає вирощування, переробку та збут сільськогосподарської продукції з метою отримання прибутку.

Друга спрямована на забезпечення соціально-економічних інтересів як власника, так і колективу підприємства. Сфера діяльності охоплює оптову та роздрібну торгівлю сільськогосподарською продукцією, товарами власного виробництва та продуктами переробки. Крім того, підприємство займається

комерційною реалізацією продовольчих і промислових товарів, закуплених у сторонніх постачальників.

2. Аналіз динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва досліджуваного підприємства за 2019-2023 рр., дає можливість зробити наступні висновки. Загальна вартість валової продукції в постійних цінах за період 2019-2023 рр. знизилася на 19,5%, що свідчить про зниження обсягів виробництва в реальному вираженні. Щодо вартості продукції рослинництва, то вона зменшилася на 17,1%, що вказує на зниження ефективності рослинницької діяльності, незважаючи на певні коливання в окремі роки. Досліджуваний показник в галузі тваринництва пережив значне падіння - на 31,9%, що свідчить про серйозні проблеми в галузі, ймовірно, пов'язані з внутрішніми факторами, такими як зниження виробничих обсягів, епідемії чи зростання витрат. Вартість валової продукції в діючих цінах, також має тенденцію до зниження.

Загальна собівартість продукції збільшилася на 4,8%, що свідчить про зростання витрат на виробництво., в основному за рахунок галузі рослинництва. Водночас собівартість продукції тваринництва зменшилася на 38,4%, що може свідчити про певні успіхи в зниженні витрат у цій галузі або скорочення обсягів виробництва.

Валовий дохід по всьому підприємству за цей період зріс на 6,6%. Рослинництво показало значне зростання на 17,2%, що є позитивним показником ефективності виробництва в цій сфері, особливо на фоні зростання цін на сільськогосподарські культури. Валовий дохід тваринництва знизився на 19,1%, що свідчить про зниження ефективності виробництва в тваринництві.

Щодо прибутку (збитку), підприємство пережило негативний результат у 2019 та 2023 рр, що вказує на фінансові труднощі. У 2023 р. підприємство зазнало збитків у розмірі -6090,2 тис. грн, що на 83% менше, ніж у 2019 р. Рентабельність загального виробництва показала зниження, з -7,5% у 2019 р. до -5,9% у 2023 р.

3. Діяльність підприємства в період 2019-2023 рр. характеризується загальним зниженням ефективності використання сільськогосподарських земель. За аналізований період обсяг валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2021 р. скоротився на 18,4%, зокрема, у рослинництві - на 16%, а в тваринництві - на значні 31%. Виробництво зерна на 100 га ріллі суттєво скоротилося (лише 33,1% від рівня 2019 р.). Виробництво яловичини зменшилося на 42,7%, а молока - на 43,4%. Виробництво свинини, значно зросло (у 2,3 рази).

Фінансові результати демонструють нестабільність: зростання виручки на 8%, не компенсувало загального падіння прибутковості, так після значного зростання у 2020-2021 рр. спостерігається повернення до збитковості в 2023 р. (84,1% від рівня 2019 р.). Для підвищення ефективності підприємству варто переглянути структуру виробництва та заходи з управління витратами.

4. Аналіз динаміки ефективності використання ресурсів підприємства (2019-2023 рр.), дає можливість зробити такі висновки. Загальний обсяг валової продукції скоротився на 19,5% порівняно з 2019 р., що свідчить про зниження ефективності використання ресурсів підприємства. На 100 га сільськогосподарських угідь його зниження становить 18,4%. Особливо значне падіння ефективності спостерігається у використанні основних засобів, де виробництво валової продукції зменшилося на 78,8% (з 3,7 до 0,8 грн на 1 грн основних засобів). Проте виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника залишилося стабільним (+2,1%), що свідчить про підтримання продуктивності працівників на сталому рівні.

У період 2019-2023 рр. валовий дохід зріс на 6,6%, що демонструє позитивну динаміку, незважаючи на падіння виробництва. На 100 га сільськогосподарських угідь валовий дохід зріс на 8%. Дохід на одного працівника показав значне зростання - на 28,1%, що свідчить про поліпшення продуктивності праці з точки зору фінансових результатів. На 1 люд.-годину валовий дохід зріс ще більше - на 28,3%. Незважаючи на загальне зростання

валового доходу, ефективність використання основних засобів значно знизилася - лише 28,5% від рівня 2019 р. (з 1,9 до 0,5 грн на 1 грн основних засобів).

У 2023 р. підприємство знову вийшло на негативний фінансовий результат, отримавши збиток у розмірі -6090,2 тис. грн. Це становить лише 83% від рівня 2019 р., коли збиток також був значним (-7339,6 тис. грн). На 100 га угідь чистий дохід знизився на 15,9%. Ефективність основних засобів у контексті чистого доходу впала на 82,9% (з -0,2 до -0,03 грн на 1 грн основних засобів). На 1 працівника та на 1 люд.-годину результати фактично повернулися до рівня 2019 р., показавши незначне зниження (99,7% та 99,9% відповідно).

5. Аналіз динаміки результативності продажу основних видів продукції досліджуваного підприємства демонструє фінансові результати від продажу основних видів продукції, включаючи виручку, собівартість, прибуток або збиток, а також рівень рентабельності продажу.

Аналізуючи дані, можна виокремити ключові аспекти ефективності реалізації кожного виду продукції. Так найвищу рентабельність демонструє реалізація проса – 41,8 %, ріпаку - 27,9 %, сої – 13,7 %, та молока – 12,2 %, що вказує на конкурентоспроможність цих видів продукції на ринку.

Збитковими є результативність продажів зернових культур, продукції тваринництва та соняшнику, що свідчить про необхідність оптимізації виробничих витрат, поліпшення умов збуту або перегляду цінової політики. Впроваджувати нові технології вирощування, зберігання та реалізації продукції. Підприємство повинно зосередити зусилля на розширенні ринку збуту для прибуткових видів продукції (проса, ріпаку, молока).

Проведений аналіз підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності, та виявлено деякі недоліки, нами були запропоновані наступні пропозиції

1. Проблема підвищення ефективності управління підприємствами займає ключове місце в умовах розвитку ринкової економіки України.

Вирішення цієї проблеми безпосередньо впливає на позиції підприємства у виробничій сфері, його фінансову стабільність і конкурентоспроможність на ринку.

2. Досягнення високих показників господарської діяльності підприємств стає можливим завдяки ідентифікації та усуненню негативних чинників, а також активізації позитивних, зокрема шляхом удосконалення організаційної структури, оптимізації виробничого потенціалу та впровадження інноваційних технологій. Реалізація внутрішніх і зовнішніх факторів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємств, забезпечить не лише економічний, але й соціальний ефект.

Аграрне підприємство повинно здійснювати постійний моніторинг використання внутрішніх факторів шляхом розробки та етапного впровадження програми підвищення ефективності своєї діяльності, водночас враховуючи вплив зовнішніх факторів

3. Для розвитку підприємницької діяльності з підвищенням економічної ефективності ми пропонуємо вирощування лохини як високорентабельного та перспективного напрямку агробізнесу. Мета проекту – створення високорентабельного підприємства з вирощування лохини на площі 5 га. Лохина є популярною ягодою на ринку завдяки високій харчовій цінності, попиту як на внутрішньому ринку, так і для експорту.

Дослідивши статті витрат реалізації представленого проекту, ми можемо зробити висновки. Найбільша частка витрат припадає на одноразові інвестиції (саджанці, ґрунт, зрошення), що виправдано для довгострокових проєктів.

Операційні витрати (350,000 грн) є невисокими, що сприяє швидкій окупності представленого проєкту, а це 4-5 років.

Даний проєкт забезпечує високий рівень доходу, особливо після виходу плантації на повну потужність. Завдяки стабільному попиту, конкурентним цінам і високій урожайності, лохина є культурою, що гарантує рентабельність та довгостроковий розвиток підприємства.

Розрахункові дані надають можливість стверджувати, що на перший рік, урожай становить 1 тону, що є типовим для початкового етапу, коли рослини перебувають у стадії адаптації. Дохід – 150,000 грн. Другий рік, урожайність зростає до 3 тонн, що дозволяє збільшити дохід до 450,000 грн. Поступове зростання показує стабільний розвиток плантації. Третій рік: вихід на промислову продуктивність – урожайність досягає 8 тонн, що приносить дохід у 1,200,000 грн. Четвертий рік: максимальна продуктивність плантації – 10 тонн, із доходом 1,500,000 грн.

3. Актуальність теми розвитку підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності спонукає до вивчення, дослідження, аналізу, прогнозування факторних ознак та результативного показника з використанням економіко-математичних методів та моделей, як інструменту цифрової трансформації та обробки статистичних даних для отримання оптимальних результатів діяльності аграрного підприємства.

Етап прогнозування факторних ознак та результативного показника передбачає використання вбудованих статистичних функцій TREND і FORECAST електронних таблиць Microsoft Excel, а для розрахунку теоретичних та прогнозного значень валового доходу аграрного підприємства рівняння множинної лінійної та нелінійних виробничих регресій. Аналіз прогнозних факторів на 2025 р. дає можливість стверджувати про покращення показників:

- коефіцієнт придатності основних засобів 61,98%, зростання на 1,48 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт оборотності оборотного капіталу 1,47%, зростання на 0,04 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- рівень якості продукції 0,87% зростання на 0,02 в.п. у порівнянні з 2023 р.;
- коефіцієнт плинності кадрів 0,89%, зниження на 0,01 в.п. у порівнянні з 2023 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств. К.: Знання-Прес, 2009. 299 с.
2. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва. *Економіка АПК*. 2011. № 4 С. 12-15.
3. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с
4. Богомолова В. В. Організація управління маркетинговою діяльністю підприємства. Матеріали XV Міжнародної наукової конференції молодих науковці «Наука і вища освіта». Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2010. Ч. 2. С. 54-55.

5. Блонська В. І. Прибуток підприємства та чинники, які впливають на його розвиток. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. Вип. 16.7. С. 272-273.
6. Бортник А.М. Формування ефективної системи бізнес – процесів підприємства в сучасних умовах господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 18. С.56-59.
7. Білецька К. Сутність категорії «Економічна ефективність виробництва». *Вісник ХНТУСГ*. 2014. Вип. 150. С. 74-81.
8. Белей О. І. Побудова моделі призми ефективності торговельного підприємства. *Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. праць Львівської комерційної академії*. 2015. Вип. 14. С. 16-20.
9. Бердар М. М. Фінанси підприємств. К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
10. Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник. К.: Кондор Видавництво, 2016. 378 с.
11. Бондар В. Ю. Сутність поняття «організаційно-економічний механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства». *Ефективна економіка*. 2018. № 8. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/156.pdf
12. Вініченко І.І., Сорока Ю. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. № 22. 2015. С. 34-37.
12. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.
13. Господарський кодекс України від 06.01.2018, підстава 2210-19. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/436-15>
14. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства. К. Т-во «Знання», КОО, 2007. 471 с.
15. Давиденко Н. М. Оцінювання ефективності корпоративного управління акціонерними товариствами. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економічна*. 2011. Вип. 35. С. 108-111.

16. Іванюта В. Ф. Роль аграрного підприємництва в розвитку сільських територій в контексті євроінтеграції. *Економічний вісник*. 2016. № 1. С. 61-67.
17. Журавльова Т. В. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Науковий клуб Секція* 3. 2015. http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kamrodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/osoblivosti_pidpriemnickoji_dijalnosti_v_agrarnomu_sektori/104-1-0-1549
18. Іляшенко А. Х. Теоретичні основи маркетингового менеджменту. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 5. С. 106-111.
19. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
20. Ларіна Я. С. Дослідження чинників макросередовища як передумова обґрунтування маркетингових стратегій підприємств АПК. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. № 3. С. 164-166.
21. Лиховчов В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 808 с.
22. Лукашова Л. В. Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку : монографія. К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2019. 448 с
23. Мазурок П. П. Дослідження ролі та стану наукових поглядів на трактування категорії «прибуток» підприємств. *Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво*. 2009. №4. С. 117 - 120.
24. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. №5. С. 51-58.
25. Мельник О. В. Ефективність використання виробничих ресурсів у аграрному секторі України. *Економіка і суспільство*. № 2017. С. 282-288.
26. Мойса М. Я., Крюкова І. О. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання.

Економіка АПК. 2004. № 2. С. 77-80.

27. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства. К. Вища шк., 2003. 278 с.

28. Мочерний С. В., Устенко О.А., Чеботар С.І. Основи підприємницької діяльності. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. 280 с.

29. Мочерний С. В. Основи економічної теорії : підручник. Тернопіль: АТ «ТАРНЕКС», 1993. 686 с.

30. Наконечний В., Огородніков Д., Слюсаренко О. Словник підприємця. Київ : РВ ПС України НАН України, 1999. 207 с.

31. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства. Вінниця ВНТУ, 2011. Ч. 2. 130 с.

32. Орлов О. О. Планування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки. Хмельницький: ХНУ, 2009. 155 с.

33. Олексюк, О. І. Економіка результативності діяльності підприємства. К.: КНЕУ, 2008. 362 с. 8.

34. Олексенко Р. І. Управління кадровими ресурсами підприємств у сучасних умовах господарювання. 2010. № 14. С. 41.

35. Омелянчик О. П. Потенціал підприємства : формування та оцінка. К.: ЦНЛ, 2006. 352 с.

36. Патарідзе-Вишинська М. В. Прибуток підприємств: види, роль та функції. *Економіка. Управління. Інновації*. 2010. № 1. С. 83-91.

37. Пігуль Н. Г. Управління прибутком підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. № 10. С. 13-15.

38. Приказок О. В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. *Банківська справа*. 2009. №2. С.82-88.

39. Плоткін Я. Д. Основи менеджменту. Львів: Державний університет «Львівська політехніка», 2002. 258 с.

40. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства. К.: КНЕУ, 2000. 528 с.

41. Пархомець М. К., Гудак В.В. Організаційно-економічний механізм

забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 256 с.

42. Пекшин С. В. Планування систем формування стратегії ресурсозбереження на підприємствах машинобудування. *Ефективна економіка*. № 8. 2014. С. 53-59.

43. Радчук І.М. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи його впровадження на підприємстві. *Вісник ХДТУ*. № 3 (36). 2009. С. 93-96.

44. Ратогинюк Г. М. Основні напрями збереження і підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь. *Економіка АПК*. 2011. № 1. С. 31-33.

45. Рац, О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства». *Економічний простір*: зб. наук. праць. 2008. № 15. С. 275-285.

46. Репіна І. М. Підприємницький потенціал : методологія оцінки та управління. *Вісник Української Академії державного управління*. 2008. № 2. С. 262-271.

47. Саблук П. Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 340 с.

48. Савенко Н. В. Економічна сутність ефективності виробництва підприємства і аналіз підходів до її визначення. *Інноваційна економіка*. 2009. Вип. 2. С. 153-162.

49. Савчук В. К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 2001. 328 с.

50. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства. К.: «Знання», 2007. 600 с.

51. Савицька О. М., Салабай В. О. Збалансована система показників : вимір ефективності управління діяльністю підприємства. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 1. С. 28-30.

52. Садеков А. А. Ефективність матеріального стимулювання праці в торгівлі. Донецьк: Вид-во Дон ДУЕТ, 2006. 172 с.

53. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2013. 688 с.
54. Салига С. Я. Управління формуванням прибутку. Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2006. 282 с.
55. Сатир Л. М. Особливості сільського господарства як об'єкт інвестування. *Науковий вісник НУБіП України*. 2012. Випуск 177 (4) С. 120-125.
56. Світлична, Я. В. Оцінка та забезпечення економічної результативності функціонування дорожньобудівельних підприємств. *Економіка будівництва*. Харків, 2002. 19 с.
57. Сурмин, Ю. П. Теория систем и системный анализ.: К.: МАУП, 2010. 172 с.
58. Сосновська О. О. Техніко-економічне обґрунтування господарських рішень в рослинництві. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 384 с.
59. Тулай О. Прибуток підприємства. *Світ фінансів*. 2010. № 4. С. 138-149.
60. Тарасенко Н. Економічний аналіз. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 320 с.
61. Тарасюк, Г. М. Планування діяльності підприємства. Житомир: ЖДТУ, 2003. 80 с.
62. Троц І. В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства. 2012. <https://www.science-community.org/system/files/Trots.pdf>.
63. Черевко Г. В., Горбонос Ф.В., Іваницька Г.Б., Павленчик Н.Ф. *Економіка підприємств*. Львів: Априорі; 2006. 420 с.
64. Череп А. В. Ефективність використання основних фондів підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 6. С. 212-215.
65. Чорна І. О. Ефективність використання виробничих фондів та

розробка пропозицій щодо її поліпшення. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 2. С. 212-216.

66. Чигріна К. О. Рентабельність підприємства та шляхи її підвищення. *Науковий огляд*. 2015. № 12. <http://oaji.net>.

67. Чукіна І. В. Організаційно-економічний механізм у системі управління виробничого господарською діяльністю аграрних підприємств. *Економічний аналіз*. № 15 (3). С. 230-236.

68. Фінінсова аналітика: Шляхи збільшення прибутку на підприємстві. Режим доступу : www.finalearn.com

69. Хмелевський О. В. Оцінка прибутковості промислових підприємств. : Хмельницький: Поліграфіст, 2011. 202 с.

70. Шваб А. У. Економіка підприємства. К.: Каравела, 2004. 568 с.

71. Шевельова С. О. Аграрний менеджмент. Тернопіль: Карт-бланш, 2001. 212 с.

72. Стеценко, Є. О. Аналіз ефективності підприємницької діяльності та шляхи її підвищення. Суми: Сум ДУ, 2021. 37 с.

73. Шегда А. В. Економіка підприємства. К.: Знання, 2006. 614 с.

74. Ширягіна О. Є. Прибуток підприємства: історичний аспект. Формування ринкових відносин в Україні. 2007. № 12. С. 20-25.

75. Шершньова З. Є. Стратегічне управління. Київ : КНЕУ, 2004. 699 с.

76. Юшко С. В. Бухгалтерський і податковий облік податку на прибуток та оцінка чинного порядку їх узгодження. *Облік і фінанси АПК : Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2009. № 3. 4 384 с.

77. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №12. С. 174-177.

78. Яценко Вікторія. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на підприємстві URL : <https://naub.oa.edu.ua/2015.....8F/>.

79. Яковенко Т. І. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності маркетингової діяльності підприємств рекламної галузі.

Полтава, 2016. 247 с.

ДОДАТКИ